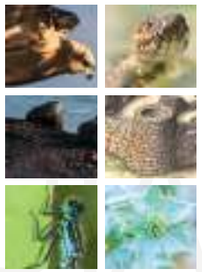

GUIA DE PASSEIG

RESERVA NATURAL DE S'ALBUFERETA

RECICLAT
Paper fet de material reciclat
FSC® C111336
FSC
www.fsc.org

Reserva natural de s'Albufereta

Guia de passeig

GOIB
CONSELLERIA
MEDI AMBIENT
I TERRITORI

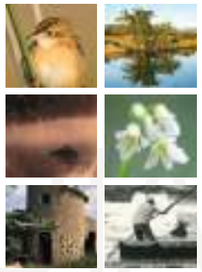

Crèdits:

Coordinació i revisió:
Maties Rebassa
Margalida Roig

Realització:
Miquel Frontera

Cartografia:
Conselleria de Medi Ambient i Territori

Textos:
Vicenç Sastre
Tomàs Vibot
Antoni Reynés
Miquel Àngel Escanelles
Martín Llobera
Martí Mayol
Guillem Alomar
Maties Rebassa
Margalida Roig

Dibuixos:
Biel Bonnín
Vicenç Sastre

Fotografies:
Sebastià Bota
Miquel Àngel Dora
Llorenç Llobera
Margalida Roig/ arxiu RN
Sebastià Torrens

Disseny i maquetació:
Guillermo Orell

Fotografies de la portada:
Picaplatges camanegra (M. À. Dora)
Canyet (S. Bota)

IMPRÈS A ESMENT IMPREMTA
DL PM 00781-2021
GUIA DE PASSEIG DE LA RESERVA
NATURAL DE S'ALBUFERETA

GUIA de PASSEIG
de la
RESERVA NATURAL
de S'ALBUFERETA

ÍNDEX

Pròleg 6

Introducció 8

El topònim s'Albufereta 9

La protecció 10

1. El medi natural 14

1.1. LA GEOLOGIA 14

1.2. EL CLIMA 16

1.3. LA HIDROLOGIA 18

1.3.1. Els torrents i les fonts 20

1.3.2. La qualitat de les aigües 22

1.3.3. La configuració de la zona humida 24

1.4. LA VEGETACIÓ 26

1.4.1. La vegetació litoral 26

1.4.2. La vegetació higròfila 28

1.4.3. Els salicorniars 28

1.4.4. Els tamarellars 30

1.4.5. Les bardisses 31

1.4.6. La vegetació dels conreus, dels marges de camins i de les zones humanitzades 32

1.5. LA FAUNA 33

1.5.1. Els insectes i els aràcnids 33

1.5.2. Els peixos 36

1.5.3. Els amfibis i els rèptils 36

1.5.4. Els mamífers 38

1.5.5. Els aucells 38

1.5.5.1. Els sedentaris 38

1.5.5.2. Els migrants 40

1.5.5.3. Els estivals 40

1.5.5.4. Els hivernants 41

2. Història i usos tradicionals 46

2.1. ELS TEMPS ANTICS 46

2.1.1. El poblament pretalaiòtic 47

2.1.2. El poblament talaiòtic 48

2.1.3. La dominació romana 50

2.2. ELS TEMPS RECENTS 52

2.2.1. Els primers temps 52

2.2.2. Els conflictes 53

2.2.3. La salubritat 54

2.2.4. Les segregacions i els intents de dessecació 52

2.2.5. S'Albufereta des del segle XX 56

2.3. USOS TRADICIONALS I CULTURALS 58
2.3.1. L'agricultura 58
2.3.1.1. El lli 58
2.3.1.2. El cànem 59
2.3.1.3. El cereals, la vinya, l'horta i els fruiters 60
2.3.1.4. Les canyes 62
2.3.1.5. La posidònia 64
2.3.1.6. El canyet i la bova 66
2.3.2. La ramaderia 68
2.3.3. La caça 70
2.3.4. La pesca 72

2.4. LA XARXA VIÀRIA 74
2.4.1. Els antics camins 74
2.4.2. La carretera d'Alcúdia al Port de Pollença 75

2.5. LES CONSTRUCCIONS TRADICIONALS 76
2.5.1. Les sínies 76
2.5.2. Els molins d'Almadrava 78
2.5.3. Les cases i les casetes 80
2.5.4. Les casetes de pedra 80
2.5.5. Les casetes de marès 82
2.5.6. Cases i construccions singulars 83

3. Gestió 86

3. LA GESTIÓ ACTUAL DE LA RESERVA NATURAL DE S'ALBUFERETA 86
3.1.1. La biodiversitat 87
3.1.2. El patrimoni etnològic 88
3.1.3. Els visitants 88

4. Itineraris 93

4.1. Itinerari de sa Barcassa 93
4.2. Itinerari de Can Cuirassa 94
4.3. Volta a s'Albufereta 96

Normes i consells pràctics 100
Telèfons i adreces d'interès 101

Equivalència entre els noms vulgars de les espècies esmentades i els noms científics 102

Bibliografia i fonts arxivístiques 109
Cartografía 113

Enguany fa vint anys que s'Albufereta va ser declarada reserva natural. Des del 2001 s'han aconseguit fites importants, entre les quals destaquen la integració d'aquest espai en la Xarxa Natura 2000 (com a LIC-ZEC i ZEPA), l'aprovació de diferents plans de gestió o l'edició de publicacions temàtiques. Això no obstant, fins al dia d'avui no s'havia elaborat una guia de passeig de s'Albufereta.

La necessitat d'editar i de posar a l'abast de tothom una guia com aquesta era i és indiscutible. En aquesta guia de passeig el lector hi trobarà tota la informació bàsica i necessària per endinsar-se en la descoberta de la zona humida de s'Albufereta i els seus voltants: dades sobre hidrologia, vegetació i fauna; la relació de l'ésser humà amb el territori i la petjada que hi ha anat deixant; itineraris, i les recomanacions de visita, entre altres aspectes.

La importància de s'Albufereta dins un context local i fins i tot regional està igualment fora de qualsevol dubte. No tan sols és una de les principals zones humides de les Illes Balears, també és un autèntic punt calent de biodiversitat. Un fet del qual és coneixedora cada vegada més gent, tant d'aquí com de molts altres llocs d'arreu del món. Gràcies a la creació de diferents recursos que afavoreixen una pausada visita de la zona, s'Albufereta és cada cop més visitada

i estimada tant pels veïnats com per turistes forans, molts dels quals venen a Mallorca amb la clara intenció de passar part de les seves vacances passejant pels itineraris de la reserva. I és que els seus paisatges resulten especialment atractius i fotogènics, encara més quan inclouen els espectaculars esbarts de flamencs que visiten la zona.

Però, com es diu sovint, per incidir en la protecció primer de tot cal divulgar. Tot i els gran avanços que s'han anat fent en les darreres dues dècades, encara moltes persones no han sentit parlar de s'Albufereta o mai no l'han visitada. Aquesta guia de passeig s'edita amb la clara intenció de donar a conèixer i apropar aquesta zona humida a tota la ciutadania, molt especialment a totes les persones que encara no n'han pogut gaudir. Visitau-la, respectau-la, estimau-la!, de ben segur que en sortireu agraïts i satisfets.

Miquel Mir Gual
Conseller de Medi Ambient i Territori

INTRODUCCIÓ

S'Albufereta, ubicada en el sector sud-occidental de la badia de Pollença, entre aquest municipi i el d'Alcúdia, és una de les zones humides més importants i de més interès natural de l'illa per l'elevat grau de conservació dels sistemes naturals, la notable biodiversitat i la particular riquesa de l'avifauna i la flora.

Els tamarellars del Rec, es Grau i la platja, les plenes dels estanys i torrents, els ambients variables segons les estacions i la llum a trenc d'alba o a posta de sol, li atorguen una categoria especial entre les àrees protegides de les Illes Balears.

Foto: © M. Roig

Els paisatges agrícoles i ramaders del seu entorn tenen un gran atractiu cultural i etnològic, resultat de la varietat dels aprofitaments dels recursos al llarg del temps. La rellevància d'aquest aiguamoll també es fa palesa en la profusió de restes prehistòriques; en l'existència d'un gran nombre d'edificacions tradicionals i històriques, i en la destacable profusió documental lligada a tots els aspectes de la seva propietat i explotació, que ens parlen dels usos cinegètics, pesquers o ramaders, de l'extracció de canyes, l'amarament del lli, etc.

Mostrar els valors naturals d'aquest paratge i també ajudar a interpretar la petjada humana és l'objectiu de la guia que teniu a les mans.

El topònim *s'Albufereta*

La primera denominació coneguda data de la dominació àrab, atès que el topònim prové del mot *al-buhaira*, que significa 'la llacuna'. A partir de la conquesta catalanoaragonesa s'anomenà de diverses maneres: Albufera Menor o Petita Albufera (s. XVII), per comparació a l'Albufera Major, situada al sud de la ciutat d'Alcúdia. També s'hi referien amb els noms Albufera d'en Morlà o Albufera d'en Martorell (s. XVI-XVIII) i, finalment, l'Albufera d'Asprer (s. XIX), segons el llinatge del propietari en cada moment. Els noms d'Albufera del Rec de l'Almadrava o Albufera d'Almadrava, que apareixen amb independència de les èpoques, responen a la seva situació geogràfica, és a dir, a la desembocadura del Rec i a la comarca de l'antiga alqueria àrab de l'Almadrava. Finalment, la solució s'*Albufereta* (l'*Albufereta* per als pollencins) és usada a partir de final del segle XVIII i és la que es fa servir actualment.

Foto: © S.Bota

Foto: © S.Torrens

LA PROTECCIÓ

Als anys vuitanta començà un moviment social que reclamava la protecció efectiva de s'Albufereta. El 1991, la Llei d'espais naturals va incloure una disposició addicional que feia prioritària la declaració de s'Albufereta, entre d'altres, com a espai natural protegit. Finalment, l'any 2001 s'Albufereta fou declarada reserva natural, per la seva riquesa natural, etnològica i paisatgística, i amb l'objectiu d'evitar-ne la degradació i millorar-ne la gestió del patrimoni. També s'establiren com a prioritats difondre els seus valors entre la societat, i harmonitzar els usos tradicionals,

culturals i científics amb la gestió conservacionista.

Actualment, l'àrea de protecció estricta de la reserva té 211,4 hectàrees i al seu voltant s'hi ha definit una perifèria de protecció formada per la resta d'àrees naturals d'especial interès (ANEI), que n'assegura la preservació. En total, la reserva (espai natural protegit) i la perifèria de protecció ocupen 501,27 hectàrees, el 64 % de les quals pertany al terme municipal d'Alcúdia i el 36 % al de Pollença.

A més de gaudir del grau de reserva natural, s'Albufereta forma part de la Xarxa Natura 2000 com a ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus) i LIC (lloc d'importància comunitària).

1.

EL MEDI NATURAL

1. EL MEDI NATURAL

1.1. LA GEOLOGIA

S'Albufereta és una zona humida litoral formada per la inundació de terrenys pràcticament horitzontals, amb una cota d'altitud molt propera al zero. El relleu es redueix a alguns turonets, el més alt dels quals, situat a la zona de Can Soler, arriba tan sols als 15,58 metres.

Foto: © M.A.Dora

La major part de l'espai correspon a una cubeta reblida de sediments formats per llims i argiles moderns —època quaternària— que assoleixen un gruix important i que descansen sobre calcàries miocèniques, molt més consistents, que afloren en forma de fiters vora els Ulls del Rec o a ses Rocasses. La cubeta està separada de la mar per un petit cordó dunar compost d'arena calcària, de poca amplitud i de dinàmica alterada per la presència de la carretera d'Alcúdia al Port de Pollença.

1.2. EL CLIMA

El clima de Mallorca és mediterrani. Es caracteritza per tenir una estació seca, estival, amb temperatures de moderades a altes i baixes precipitacions, i una estació humida a la tardor i a l'hivern, amb temperatures moderadament baixes i precipitacions relativament abundants.

Les variacions climàtiques que s'observen a l'illa estan determinades per situacions geogràfiques concretes i per

Foto: © L. Llobera

efectes orogràfics. El cas més espectacular és el de la serra de Tramuntana, on el clima és notablement més fred i humit que a la resta de l'illa. S'Albufereta està situada en una zona on la temperatura es manté temperada, amb una mitjana de 17º, i les pluges, concentrades a la tardor, estan al voltant dels 650 mm de mitjana anual.

Quant als vents, pel fet que és a la badia de Pollença, s'Albufereta està fortament afectada pels vents del nord i el nord-est.

1.3. LA HIDROLOGIA

S'Albufereta, com altres zones humides litorals de les nostres illes, és una àrea deprimida —amb molt poca altura— on acaben diverses conques hidrogràfiques. Aquesta configuració provoca que, amb aportacions d'aigua continental i ocasionalment marina, es creï un espai amb llacunes, canals, zones inundables i un sòl molt humit i sovint amarat.

Foto: © M.A.Dora

1.3.1. Els torrents i les fonts

Els principals torrents que aboquen a la zona humida són el de Sitges o del Rec —que drena la vall de Colonya—, el de la Font de Mal Any, el de Can Roig i el de Can Xanet. Hi hem d'afegir tot un seguit de torrentons i síquies de menys importància. En conjunt, la conca ocupa uns 57 km^2.

En aquest espai s'hi diferencien dos subsistemes: s'Albufereta pròpiament dita i la zona de Can Cuirassa. Aquesta darrera es troba entre el torrent de Sant Jordi i la carretera de l'Almadrava. Rep les aigües de la font Salada per diversos canals, formant síquies artificials i petites basses, fins que desemboquen a la mar o, més freqüentment, s'incorporen a s'Albufereta pel canal que discorre paral·lelament al litoral. Can Cuirassa ha estat fins fa mig segle una zona de conreus, drenada per síquies que a hores d'ara estan abandonades.

El subsistema de s'Albufereta recull l'aigua de la font de Mal Any, de comportament irregular, i amb una contribució que darrerament ha minvat per la sobreexplotació de l'aqüífer.

Tanmateix, l'element amb més influència en el conjunt és l'anomenat Ulls del Rec, fonts ubicades a la llera del Rec, aproximadament a 1,6 km de l'inici de la zona humida, i que

Foto: © M.Roig

suposen sempre més del 80 % de les aportacions d'aigua. Són la sortida principal de les pluges infiltrades al massís del Tomir, l'Aixartell, Son Vila, Fangar i les seves valls.

El cabal d'aquestes fonts oscil·la molt. Hi incideixen els canvis de la pluviometria i, en tractar-se de fonts càrstiques, presenten fenòmens d'ompliment i de buidament molt sobtats que provoquen fortes variacions de cabal en el Rec. En qualsevol cas, gairebé mai s'assequen, la qual cosa permet un subministrament permanent mesos després de les darreres precipitacions, factor fonamental en el manteniment de les característiques de s'Albufereta.

Com que les fonts s'originen en aqüífers, estenen l'efecte de les pluges durant un llarg període de temps. Quan l'any és plujós, les fonts ragen molt més temps que les aigües superficials i el seu efecte es pot perllongar fins i tot durant l'any següent. Passa el contrari quan l'any és molt sec.

D'igual manera és determinant el règim de precipitacions. Si les pluges de primavera minven, el nivell de les fonts arriba abans al mínim, especialment durant els anys secs, i això afecta la zona humida, que pot patir una manca d'aigua durant gairebé mig any.

1.3.2. La qualitat de les aigües

La qualitat de les aigües constitueix un factor fonamental per a la zona humida. Els torrents aporten aigües dolces, amb nivells molt baixos de contaminació, llevat d'episodis esporàdics. Per contra, les aigües de les fonts són salabroses.

Pels Ulls del Rec, la font de Mal Any i la font Salada raja una mescla d'aigües dolces i marines, amb un grau de salinitat molt variable. Aquest fet determina les comunitats de plantes i animals que hi poden viure, ja que han de suportar aquestes fortes oscil·lacions.

La mar també afecta de manera molt important la zona humida. Quan el cabal de fonts i torrents és important, la barra dunar es trenca a la desembocadura (es Grau) i l'aigua de tota s'Albufereta s'uniformitza. Quan minva el cabal,

Foto: © M.A.Dora

sobretot a l'estiu, la sortida d'aigua a la mar s'interromp. En aquests moments es produeix infiltració d'aigua de la mar cap a la zona baixa de s'Albufereta, de manera que al Grau l'aigua és pràcticament marina. Si, a més, es trenca la barra dunar a causa de fortes onades (sol passar amb les tempestes de final d'estiu o a la tardor), l'aigua de la badia de Pollença pot entrar directament a la zona humida.

Durant molts d'anys les aigües residuals de Pollença han acabat a s'Albufereta i han contaminat la zona humida. Fins fa poc, aquest fet encara es produïa ocasionalment. Així mateix, es registren episodis puntuals de contaminació orgànica que arriben pels torrents o de les edificacions veïnes.

1.3.3. La configuració de la zona humida

S'Albufereta pròpiament dita s'organitza en canals i llacunes. Gairebé tots els canals s'originen al nord-oest i es dirigeixen cap al sud-est. En arribar a l'altura de la desembocadura, viren cap a l'est.

El canal Mestre és el de més entitat, sembla natural i té diversos revolts. Arreplega les aigües del torrent de Sitges, del de la Font de Mal Any i del de Can Roig. L'any 1994 es va crear un nou canal que, des de l'inici del canal Mestre, trasllada bona part de l'aigua cap al sud i l'oest de la zona humida; entre el canal Mestre i la mar hi ha dos canals artificials. L'únic canal que no té aquesta orientació és el que s'origina al torrent de Can Xanet, ja que va directament des del sud de les llacunes cap a la desembocadura. Al llarg de tots aquests recorreguts els canals estan interconnectats per ramals menors.

Vora les cases de s'Albufereta hi ha les comportes, que tenen com a funció principal la contenció de les aigües i el desguàs controlat.

Abans des Grau hi ha un canal amb comportes que connecta amb la llacuna de sa Barcassa, situada més al sud. Rep les aigües de la seva petita conca i, si els nivells són adequats, del sistema de s'Albufereta pel canal esmentat. L'estany de sa Barcassa és temporal i pràcticament sempre queda sec a l'estiu, quan les aportacions d'aigua són escasses. L'efecte de les pluges, les aportacions de torrents i fonts, les entrades d'aigua marina, la gestió de les comportes i la disposició de canals i llacunes determinen en cada moment la configuració de la zona humida. Les parcel·les més properes a la mar, just darrere la barra dunar, estan més elevades i l'aigua només és permanent als canals. La resta de camps només s'inunden amb crescudes importants i de forma ocasional.

La contrada situada més a l'oest i al sud alberga dues llacunes permanents i els principals canals. L'aigua tendeix a recórrer aquest espai amb més facilitat, i les zones inundables són més extenses i s'amaren més freqüentment que no la zona propera a la mar.

Foto: © S.Torrens

1.4. LA VEGETACIÓ

1.4.1. La vegetació litoral

La reserva natural té un front marítim format a sa Marina per un cordó dunar de reduïdes dimensions que es converteix en una platja de còdols menuts a Can Cuirassa. La presència de la carretera i diverses activitats humanes condicionen el desenvolupament de les comunitats característiques d'aquests ambients, sempre sotmeses a les lleis generals que determina el veïnatge de la mar i les característiques del substrat.

A primera línia, les onades delimiten un espai on la presència vegetal és pràcticament nul·la i on, durant els temporals de la tardor i de l'hivern, es diposita una gran quantitat de restes de posidònia. Rere aquesta zona, els vents, la salinitat, la forta insolació i l'arena mòbil —on l'aigua s'escola i s'evapora amb facilitat— conformen un medi poc acollidor per a la vida vegetal, que, això no obstant, el colonitza amb èxit.

Les petites gramínies *Sporobolus pungens* i *Elymus farctus* són les primeres que germinen a les dunes i col·laboren a fixar-les. S'ancoren amb una extensa tija subterrània —rizoma— de la qual sorgeixen noves arrels i tiges. Més enrere, acompleix la mateixa funció el borró —de majors dimensions—, que és acompanyat pel lliri blanc, el card de marines, el rave de mar i la bombarella.

A les zones de còdols hi són més abundants diverses saladines, difícils d'identificar, i també el fonoll marí. Aquest també colonitza els nous ambients que proporcionen les roques utilitzades per protegir la carretera de l'embat del mar, espais on també hi ha espècies pròpies de les dunes, com el trèvol mascle, o d'altres característiques de prats humits, com el salsó.

Borró
© V.Sastre

Lliri de mar
© V.Sastre

Fonoll Marí
© V.Sastre

Saladina
© V.Sastre

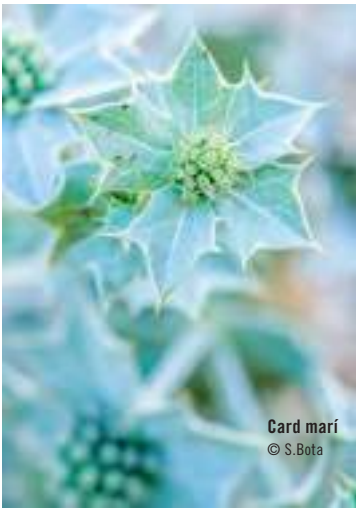

Card marí
© S.Bota

1.4.2. La vegetació higròfila

La presència de zones amb aigües de salinitat reduïda i permanent permet que hi hagi plantes aquàtiques, com ara la presseguera borda, de flors vermelles, i l'herbei de fil, amb fulles submergides. La vegetació higròfila està especialment desenvolupada al voltant dels ullals i les surgències d'aigua dolça, on, acompanyant la bova, hi podem trobar l'orella de llebre vera (amb amples fulles que emergeixen de l'aigua), el coltell groc, l'herba d'aigua (d'olor característica), els créixens o el felandri. Aquesta darrera espècie és també present en aigües salabroses dominades pel canyet, on, així mateix, hi ha la *Ruppia maritima*, de fulles filiformes.

1.4.3. Els salicornars

A s'Albufereta hi ha extensos salobrars de sòls argilosos, que són molt poc permeables a l'aigua i que estan embassats una part de l'any. La durada de les inundacions i el contingut de sals determinen en aquests espais l'existència i la distribució de les diferents comunitats vegetals.

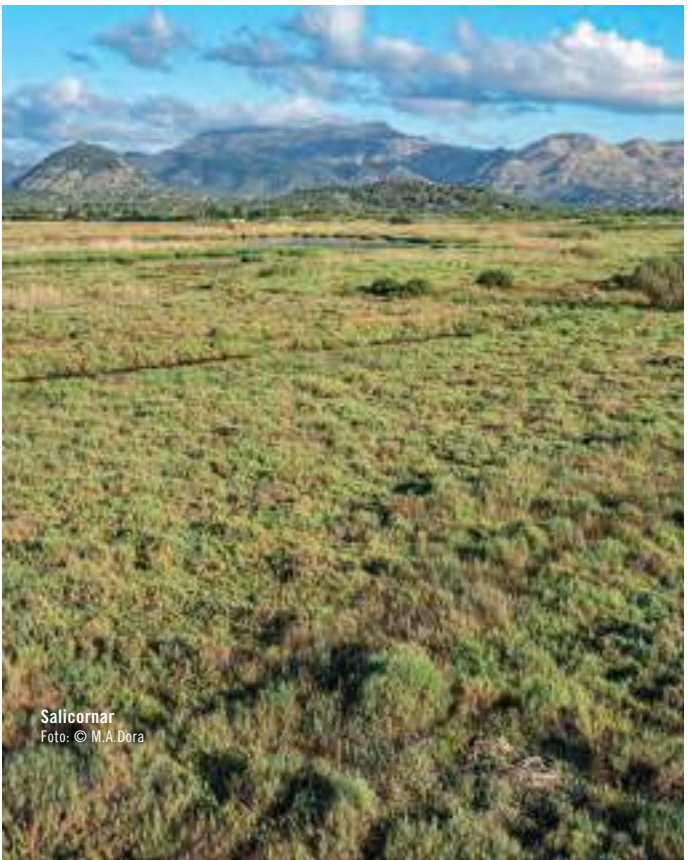

Salicornar
Foto: © M.A.Dora

Les espècies que formen part dels salicornars aprofiten amb eficiència les condicions dels indrets que queden amarats durant molt de temps i on la salinitat és el factor limitant. Ocupen una gran extensió de la reserva, i configuren, en conjunt, una vegetació arbustiva molt espessa, malgrat que concentren un nombre relativament baix d'espècies. Hi predomina el ballester, un matoll d'alçada reduïda, amb branques segmentades i que passa del color verd al vermell depenent de la quantitat de sal. La salsona és la seva acompanyant més habitual allà on la presència d'aigua és més reduïda en el temps, mentre que el jonc ho és vora les llacunes, on l'etapa d'inundació és més llarga.

Formant clapes en els salicornars, s'hi estableix la comunitat de sosa dura, espècie molt semblant al ballester, però més baixa i amb els segments de la tija de menors dimensions.

A les zones frontereres entre els salicornars i els conreus o camins, on el grau de sals és elevat i hi ha influència humana, hi creixen el salat o la bleda borda. En aigües salabroses són freqüents les comunitats de jonquera i jonc marí, mentre que en terrenys arenosos menys salins s'hi estableixen el plantatge marí i el jonc negre, acompanyats d'algunes orquídies. Singulars extensions de saladines (del gènere *Limonium*) es poden trobar a diferents indrets i confereixen una gran rellevància a tot el conjunt.

Scirpus
© V.Sastre

Ballaster
© V.Sastre

Foto: © L.Llobera

1.4.4. Els tamarellars

Els bosquets de tamarells de s'Albufereta es consideren els més ben conservats de Mallorca i són, sens dubte, un dels trets singulars de la reserva natural.

El tamarells són arbres caducifolis que poden arribar a superar els quatre metres d'alçada, amb l'escorça vermellosa i les fulles petites dotades de glàndules secretores de sal. Floreixen entre la primavera i l'estiu, en espigues denses de color rosa o blanquinós. Suporten molt bé les concentracions elevades de sals; per aquest motiu, en podem trobar sobre la platja o als indrets inundats temporalment, on comparteixen l'espai amb els salicornars. A les voreres dels cursos d'aigua com el torrent del Rec formen boscs en galeria, relativament atapeïts, molt valuosos des del punt de vista paisatgístic, però també com a refugi d'una rica fauna.

A s'Albufereta hi trobam diversos representants del gènere *Tamarix*: *T. Canariensis* i *T. boveana*, aquest darrer més rar. Són difícils de destriar l'un de l'altre. Estan inclosos en el Catàleg balear d'espècies amenaçades i, per tant, estan protegits legalment.

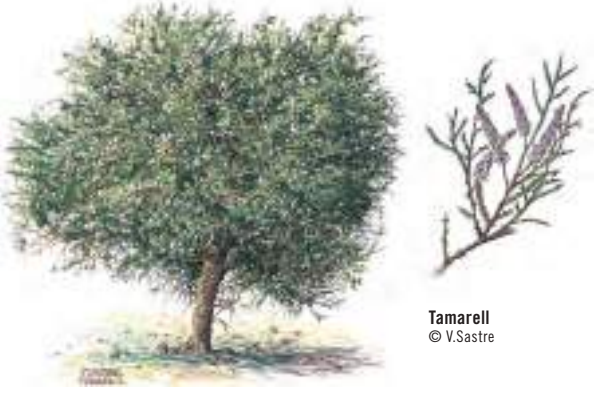
Tamarell
© V.Sastre

1.4.5. Les bardisses

Les vores dels camins, conreus o boscs de ribera, on no solen arribar les tasques agrícoles, són l'ambient preferit per a un conjunt d'arbusts i lianes que conformen una vegetació molt densa i espinosa, coneguda amb el nom de bardisses. Aquesta comunitat, tot i que no ocupa una gran superfície, té un important paper paisatgístic i com a refugi de la fauna.

Els aranyoners i els espinalers hi tenen una presència destacada, amb el trets comuns de proporcionar petits fruits als aucells i perdre la fulla a la tardor, fet no gaire habitual en els ecosistemes de la Mediterrània. La presència de plantes enfiladisses, com ara l'abatzer o la gavarrera, contribueix a donar l'aspecte atapeït i impenetrable, característic d'aquest tipus de vegetació. Aquestes zones frontereres són també ocupades, en menor mesura, per espècies pròpies dels ullastrars o murterars: aritges, vidalbes, ullastres, mates o murteres, que es barregen sovint amb les anteriors.

Abatzer
© V.Sastre

Murta
© V.Sastre

Gavarrera en flor
© V.Sastre

Aritja
© V.Sastre

1.4.6. La vegetació dels conreus, dels marges de camins i de les zones humanitzades

La transformació agrària dels voltants de la zona humida ha afavorit, encara que involuntàriament, tot un conjunt d'espècies competidores de les plantes cultivades. Són les anomenades plantes arvenses pels botànics i *males herbes* pels pagesos.

Són especialment vistoses les catifes de colors de les flors dels llevamans, les fumusterres i les ravenisses blanques i grogues que s'estenen pels horts i entre els arbres de secà. Menys esponerosa es presenta, a causa de l'ús d'herbicides, la comunitat formada per les roselles, el *Galium tricornutum* o la fonollassa de camp, pròpia dels conreus de cereals.

Els marges de camins i altres ambients amb abundant matèria orgànica, i per tant rics en nitrogen, són ocupats per la vegetació ruderal. Les fortes i freqüents alteracions que sofreixen aquests indrets afavoreixen les plantes anuals amb una gran capacitat de germinació. Els conreus abandonats i també els marges dels camins són l'espai del fonoll, la fonollassa i l'olivarda, mentre que diverses malves creixen devora habitatges i senders. Els blets, els lletsons i les ortigues prefereixen els femers, mentre que la humitat i l'abundor de matèria orgànica al costat de les síquies i camins generen un fort creixement dels herbassars d'alexandrins, allasses i borratges.

Allassa
Foto: © S. Bota

1.5. LA FAUNA

1.5.1. Els insectes i els aràcnids

Les zones humides són ambients adients perquè hi hagi insectes, especialment a la tardor i a la primavera. L'abundor d'aigua —imprescindible en molts de cicles vitals—, l'elevada productivitat vegetal, la variació de les condicions de salinitat i la combinació de zones de conreu amb erms, garrigues i bosquets, són aquí sinònim de riquesa d'espècies. Per identificar els insectes de la reserva natural, són recomanables les guies especialitzades. No obstant això, alguns són fàcilment distingibles per la vistositat, els costums o l'abundor.

Els moscards són segurament els insectes més coneguts pel costum que tenen les femelles de xuclar la sang dels vertebrats. De tots els insectes, tres espècies estan especialment lligades a l'ésser humà: el moscard comú i el mosquit, responsables de moltes nits d'insomni estiuenques, i el moscard de la malària, principal motiu dels intents de dessecació dels espais humits durant el segle XIX.

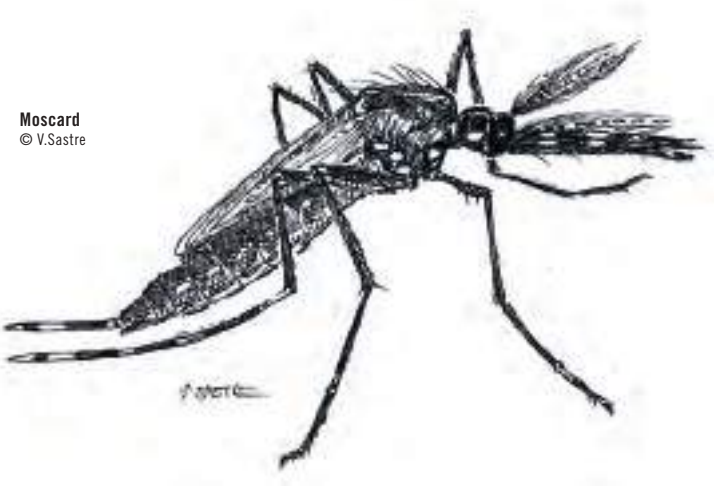

Moscard
© V.Sastre

Els llagosts es caracteritzen per tenir un cos robust, però sobretot per les potes posteriors adaptades al salt i les ales que despleguen en vol.

Els camps de conreu i les garrigues són l'àmbit preferit del llagost comú i del llagost. El primer s'identifica per unes taques fosques als fèmurs posteriors —adaptats al salt— i una franja obscura al tòrax; el segon, que és endèmic, no en té. Un altre representant d'aquesta família, més petit però força singular pel seu cos allargat, és el llagost d'albufera, de coloració verda o marró.

Els cavallets del dimoni i les libèl·lules són dels insectes més admirables, especialment per la vivesa del seu vol i per les coloracions vistoses. És remarcable el seu potent aparell bucal, en correspondència amb els seus hàbits depredadors. Durant les diferents etapes de la seva vida ocupen un paper de primer ordre en els ecosistemes de la zona humida. Les seves larves aquàtiques capturen un gran nombre de petites preses i, alhora, serveixen d'aliment als peixos i les aus. Els adults, sempre també a l'aguait per caçar, són a la vegada nodriment d'aranyes i d'aucells.

Llagost d'albufera
Foto: © M.A.Dora

El cavallet del dimoni blau, espècie corrent, destaca per tenir un cos estilitzat amb els costats de color verd lluent, mentre que el jueu, d'un blau intens, és la més gran de les libèl·lules de les Balears. Es coneix també amb aquest nom l'Anax parthenope, molt semblant, però de dimensions més reduïdes i amb el tòrax marronós. Un altre gran caçador de la zona és el cavall de serp, de conegudes tendències caníbals. També són carnívores les vespes o vespes papereres, el nom de les quals prové del niu, fet amb una pasta que fabriquen mastegant restes vegetals i salivant-les. Altres vespes identificades a s'Albufereta són l'endèmica *Mimesa palliditarsis* i la vespa del fang. Aquesta té les aranyes com a preses principals, que emmagatzema en una bolla de fang dividida en caselles. Les aranyes acompleixen també una important funció com a depredadors dels petits insectes; tampoc no és estrany trobar-hi la imponent tela geomètrica de l'aranya tigre, o l'aranya domèstica, molt relacionada amb els hàbitats humans propers.

Les elegants coloracions de moltes de les espècies diürnes converteixen la contemplació de les papallones en una activitat especialment atractiva. La relació d'espècies presents a la reserva natural és llarga: la blanqueta de la ravenissa, la blaveta i la papallona de l'alfals, sense oblidar un gran nombre de papallones nocturnes.

Cavallet del dimoni blau
Foto: © M.A.Dora

1.5.2. Els peixos

La zona humida de s'Albufereta és molt important per als peixos. Són incomptables els exemplars de diverses espècies que s'hi refugien, hi cerquen aliment i, en alguns casos, hi fan la vida sencera. Entre les espècies més abundants hi ha les llisses, els mújols i els llops. Les anguiles, tot i que ja no n'hi arriba a haver tantes com abans, encara hi són força freqüents, més del que podria semblar donada la mala situació per la qual passa aquesta espècie a escala global. Altres espècies que cal destacar són el moixó o el *Pomatoschistus microps*, ambdues indicadores de la bona qualitat de les aigües.

1.5.3. Els amfibis i els rèptils

Amb l'arribada de la primavera i dels primers dies de calor, el cant de milers de granots que surten de la letargia hivernal ens indica com són d'abundants a la zona humida i als safareigs. El calàpet hi és molt més escàs; s'amaga sota les pedres o en la vegetació atapeïda, encara que podrem detectar el seu cant a les nits de primavera. A les construccions humanes, a les parets seques i davall l'escorça de certs arbres fruiters, s'hi refugia el dragó. Més difícil d'observar, pels seus hàbits nocturns i crepusculars, és el dragonet, que prefereix les construccions humanes com a hàbitat o refugi. El principal depredador dels granots i dels petits peixos és la serp d'aigua, que viu tant a les zones humides com als safareigs.

Anguila
© V.Sastre

Serp d'aigua
Foto: © M.A.Dora

1.5.4. Els mamífers

El grup dels mamífers està ben representat a s'Albufereta, encara que són difícils d'observar a causa dels seus hàbits nocturns i crepusculars. En primer lloc, cal esmentar les diferents espècies de ratapinyades que viuen o acudeixen a l'àrea humida per caçar. Els seus costums difereixen segons l'espècie, encara que la majoria es refugien i hivernen a les construccions humanes, als pous, a les sínies, als ponts o als arbres vells.

Pel que fa als rosegadors, a les zones més humanitzades i als canals hi trobam la rata traginera d'albufera. Convivint amb els humans, no és rar observar el ratolí domèstic, contràriament al ratolí mediterrani, que evita les zones humanitzades.

Entre els carnívors és freqüent el mostel, sense oblidar els moixos orats, que provenen de les zones urbanitzades. Pel que fa als lagomorfs, és abundós el conill, molt apreciat pels caçadors, mentre que la llebre és ocasional.

1.5.5. Els aucells

Observar la vida dels aucells i gaudir dels seus vols i cants és una de les motivacions més importants per visitar s'Albufereta. La posició de l'illa de Mallorca en les rutes migratòries confereix a la reserva natural, molt lligada al Parc natural de s'Albufera veí, una gran importància com a lloc de nidificació, de repòs o d'estada temporal de les aus. Així mateix, els diferents ecosistemes són l'hàbitat més o menys permanent d'un gran nombre d'espècies.

1.5.5.1. Els sedentaris

De les aus que romanen tot l'any per aquestes contrades, una part important fa el niu en algun dels diversos refugis que s'ofereixen pels voltants, mentre que d'altres, com l'àguila peixatera, el corb marí o les gavines, es desplacen des de llocs de nidificació distants per aconseguir aliments.

Arpella
Foto: © M.A.Dora

Butxaqueta
Foto: © M.A.Dora

El canyet, per la disposició atapeïda que adopta, té una importància especial per als aucells, ja que els proporciona protecció i intimitat. És el lloc de cria de l'arpella, au de presa comuna a les zones humides de Mallorca; de la fotja, habitant de les aigües permanents i cada vegada més abundant, i del gall faver, reintroduït a s'Albufera l'any 1991 i que avui està assentat a s'Albufereta. També proliferen en aquest ambient el rossinyol bord, la butxaqueta (esquiva i cridanera), la gallineta d'aigua i el rascló. La cama-roja, molt escassa i de presència irregular, prefereix els salicornars, mentre que el coll blau caça larves i petits insectes als torrents i en altres aigües lliures. Canals i basses són també hàbitat del setmesó, comú però esquiu, que si és destorbat es capbussa i reapareix a distància.

Els conreus i els espais més humanitzats són ocupats per la mèrlera, que aprofita les bardisses espesses per pondre el ous; pel busqueret de cap negre, molt abundant també pels boscs de tamarells, i pel conegut teulader. També és habitual presenciar el vol estàtic del xoriguer, els esbarts de caderneres i verderols, alguna parella de puputs i altres caçadors, com el vitrac. El sebel·lí també hi és present, en nombre cada cop més elevat.

Les platges o es Grau són el domini predilecte dels desconfiats picaplatges menuts i dels picaplatges camanegres, que cerquen per l'arena petits insectes i erugues. Així mateix, les gavines grosses són prou nombroses tant a la costa com a l'interior, mentre que la gavina roja o corsa és una visitant no gaire rara.

1.5.5.2. Els migrants

Cada any, durant la primavera i la tardor, milers d'aucells inicien un llarg viatge cap als llocs d'hivernada a l'hemisferi sud, o de cria a l'hemisferi nord. La localització de les Illes Balears al mig del Mediterrani occidental és aprofitada per moltes d'aquestes espècies per descansar i poder continuar el seu periple. Ocasionalment, visiten la zona grans rapinyaires, com l'aligot, el falcó vesper o la milana negra; grans planejadores, com cigonyes, grues i oques salvatges, i d'altres de mida menor, com l'oriol, els corriols o les boscarles.

1.5.5.3. Els estivals

Durant la primavera arriben a Mallorca des de l'Àfrica un bon nombre d'aucells que tenen aquí la seva pollada i retornen després a latituds més meridionals. Un dels visitants més destacats és l'avisador, inconfusible amb les seves llargues potes vermelles, però encara més pel seus crits d'alerta.

Avisador
© V.Sastre

A l'àrea de conreus s'hi converteixen en habituals la tórtora i el terrolot; en canvi, l'oronella, també estival, està molt lligada a la presència humana, ja que fa el niu de fang i herba en casetes i porxades. Abellerols i falcons marins, tot i que no crien a la zona humida, hi venen sovint a alimentar-se dels nombrosos insectes voladors que la sobrevolen a diari.

1.5.5.4. Els hivernants

L'hivern europeu porta fins a s'Albufereta grans esbarts d'aucells a la recerca d'un clima millor. El cullerot, de bec planenc i desmesurat, el xiulador o la cetla rossa són algunes de les ànneres que segueixen aquest cicle, any rere any. Per la facilitat d'observació, s'han d'esmentar també les corpetasses, especialment freqüents a la zona interior o reposant confiadament damunt alguna roca del torrent del Rec. També freqüenten aquest indret l'agró blau i l'agró blanc. Aquest darrer visita també amb certa freqüència es Grau o la platja.

Els espectaculars esbarts d'estornells són observables en canyars i bosquets, tant de pas com ajaçats gregàriament.

El xàtxero blanc tresca prats, camps i camins, fins i tot en condicions climàtiques rigoroses.

Arner
© V.Sastre

Flamenc
Foto: © S. Torrens

L'esplugabous acompanya el pasturatge dels animals domèstics o els tractors quan llauren els camps de conreu. L'arner es converteix en familiar durant aquest període, mentre atalaia nerviós els peixos als torrents i canals. Els tords solen aprofitar les bardisses i els boscs de ribera com a lloc per reposar o obtenir aliment.

La gavina d'hivern, més petita que la gavina grossa, l'orval, el coa-roja de barraca i la juia, abundant arreu de Mallorca, sovintegen a s'Albufereta, on pasturen les terres embassades cercant aliment. Caçant en àrees d'arbreda veurem l'inquiet ull de bou i l'inconfusible rupit. Les baldritges s'observen sobrevolant la badia, a la recerca de pesca. Ocasionalment, apareix algun esbart de becassinetes, que amb el seu bec llargarut tresquen les riberes.

D'altra banda, els flamencs són més nombrosos en els darrers anys. Grans esbarts, que poden superar el centenar d'exemplars, es veuen sovint descansant o alimentant-se a les basses més tranquil·les. Els seus colors rosats i els seus crits monòtons i repetitius omplen, de vegades llargues temporades, el paisatge visual i sonor de la zona humida.

Juia
© V.Sastre

2.

HISTÒRIA I USOS TRADICIONALS

2. HISTÒRIA I USOS TRADICIONALS

2.1. ELS TEMPS ANTICS

L'extensa plana que configura la franja litoral de la badia de Pollença és una contrada rica i productiva per l'abundància d'aigües, pesca i caça, cobejada i aprofitada pels primers pobladors de l'illa de Mallorca, l'arribada dels quals s'ha de situar en el tercer mil·lenni abans de la nostra era. S'ha de tenir present que durant la prehistòria la configuració del litoral de la badia i també de s'Albufereta era diferent de l'actual.

2.1.1. El poblament pretalaiòtic

Aquesta etapa (2000 aC - 1400 aC) no ens ofereix cap jaciment conegut en l'àmbit geogràfic de s'Albufereta, encara que es conserven alguns poblats de navetes —construccions ciclòpies de planta allargada i coberta feta de fusta i terra— en el seu entorn proper, com ara els de Bóquer, Síller i Gotmar, a Pollença, o els d'Alguerràs i Biniatria a Alcúdia, a més d'alguns conjunts de coves d'enterrament com les de s'Hort, de sa Murada, etc. Així, podem suposar que hi degué haver un important aprofitament dels recursos de l'espai humit, i no es pot descartar la idea que diversos assentaments de navetes ocupassin les riberes i el tram costaner immediat d'aquesta zona.

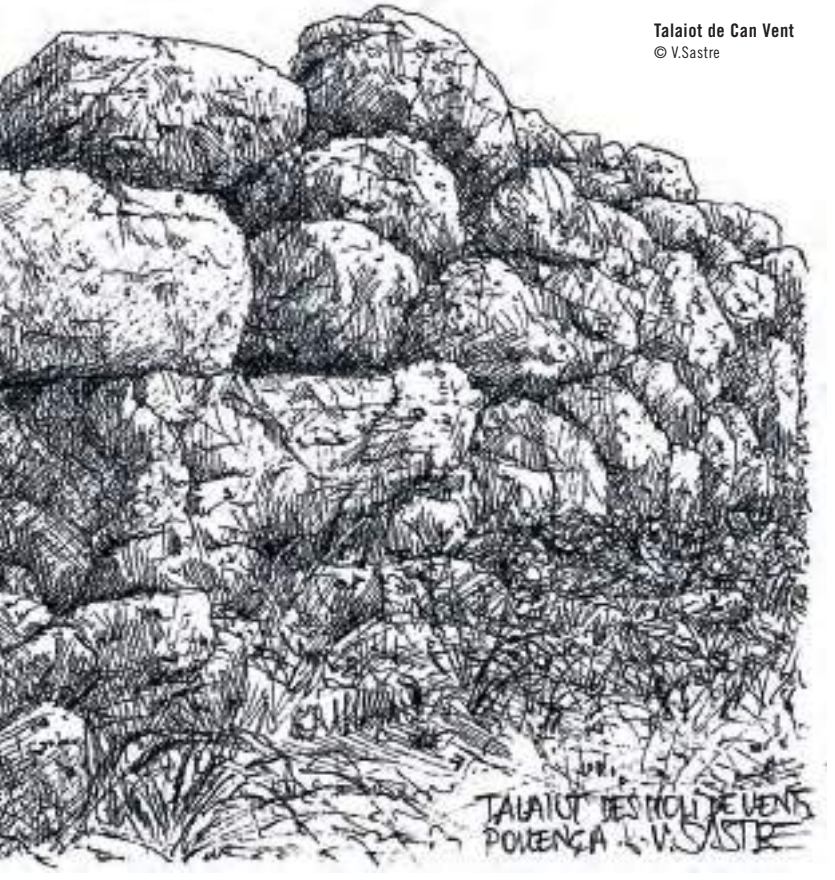

Talaiot de Can Vent
© V.Sastre

2.1.2. El poblament talaiòtic

Aquest ric i complex període (1000 aC - 123 aC) apareix a Mallorca i Menorca després d'un moment de transició (1400 aC - 1000 aC) en el qual les estructures econòmiques i socials deriven cap a una major complexitat, impulsada probablement per causes tant internes (augment de població, friccions territorials…) com externes (més contactes comercials amb l'exterior…). En aquesta època es produeix un reassentament dels grups tribals, que creen nuclis nous de població fortificats amb murades i talaiots.

La profusió de jaciments i construccions d'aquests tipus que envolten s'Albufereta ens dona a entendre una

Poblat talaiòtic
© V.Sastre

intensa explotació dels seus recursos, en el marc d'una economia basada en la ramaderia i complementada per l'agricultura, la recol·lecció i la pesca. L'àrea de la Reserva natural de s'Albufereta apareix envoltada de nuclis de població, com Llenaira, Marina, etc. A Llenaira (els Vilarets), s'hi conserva un talaiot quadrat i un altre de circular, mentre que als turons hi ha una gran construcció quadrangular i una plataforma. Més propers a la reserva hi trobam els talaiots quadrats del Molí de Vent i de la Cisterna, i als Quatre Carrerons, una parcel·la de terreny, restes de ceràmiques talaiòtiques, púniques i romanes que indiquen un nucli talaiòtic o un poblat secundari, segregat del de s'Esgleiassa.

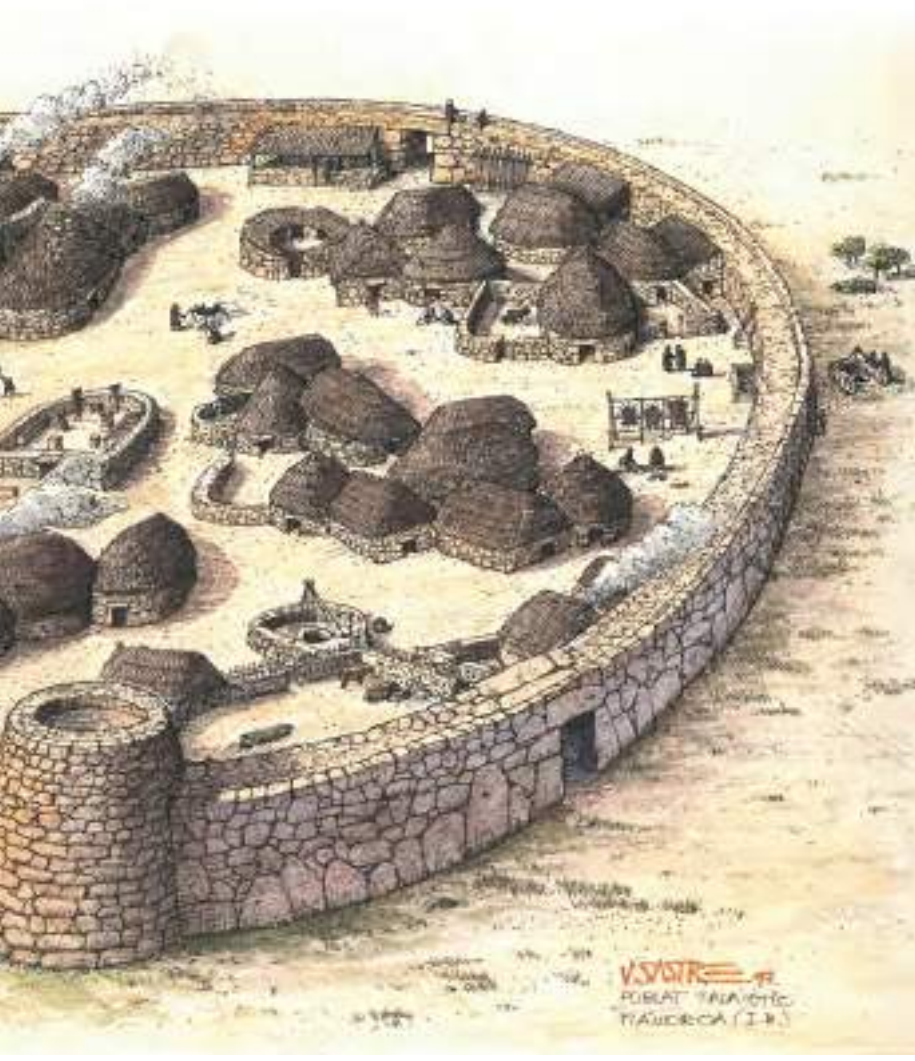

2.1.3. La dominació romana

L'any 123 aC, les tropes romanes, comandades per Quint Cecili Metel, conquereixen les Balears amb l'excusa de posar fi a la pirateria dels talaiòtics contra les rutes mercantils. Els romans funden les estratègiques ciutats de Pollèntia i Palma, i sotmeten ràpidament el poble talaiòtic a les regles i a la manera de vida de l'Imperi romà. Alguns poblats continuen habitats, mentre que d'altres s'abandonen.

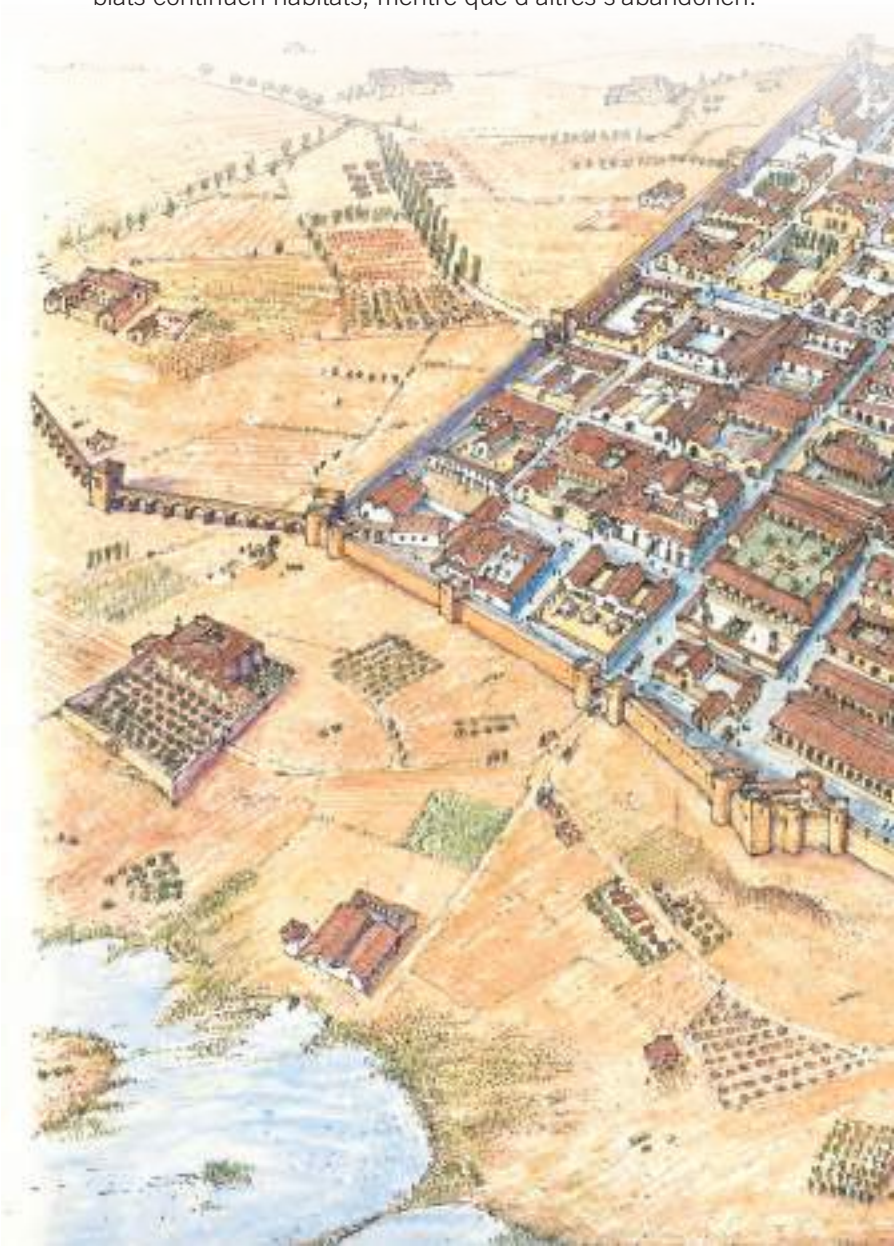

A fora vila, les vil·les —possessions romanes— són els eixos de l'economia. En trobam vestigis a tot el territori, i aquí n'apareixen a Can Bregat i a Ca na Manescala. Més a prop, apareixen indicis d'aquesta època en forma de ceràmica al turó de Can Soler i a la platja de Can Cuirassa.

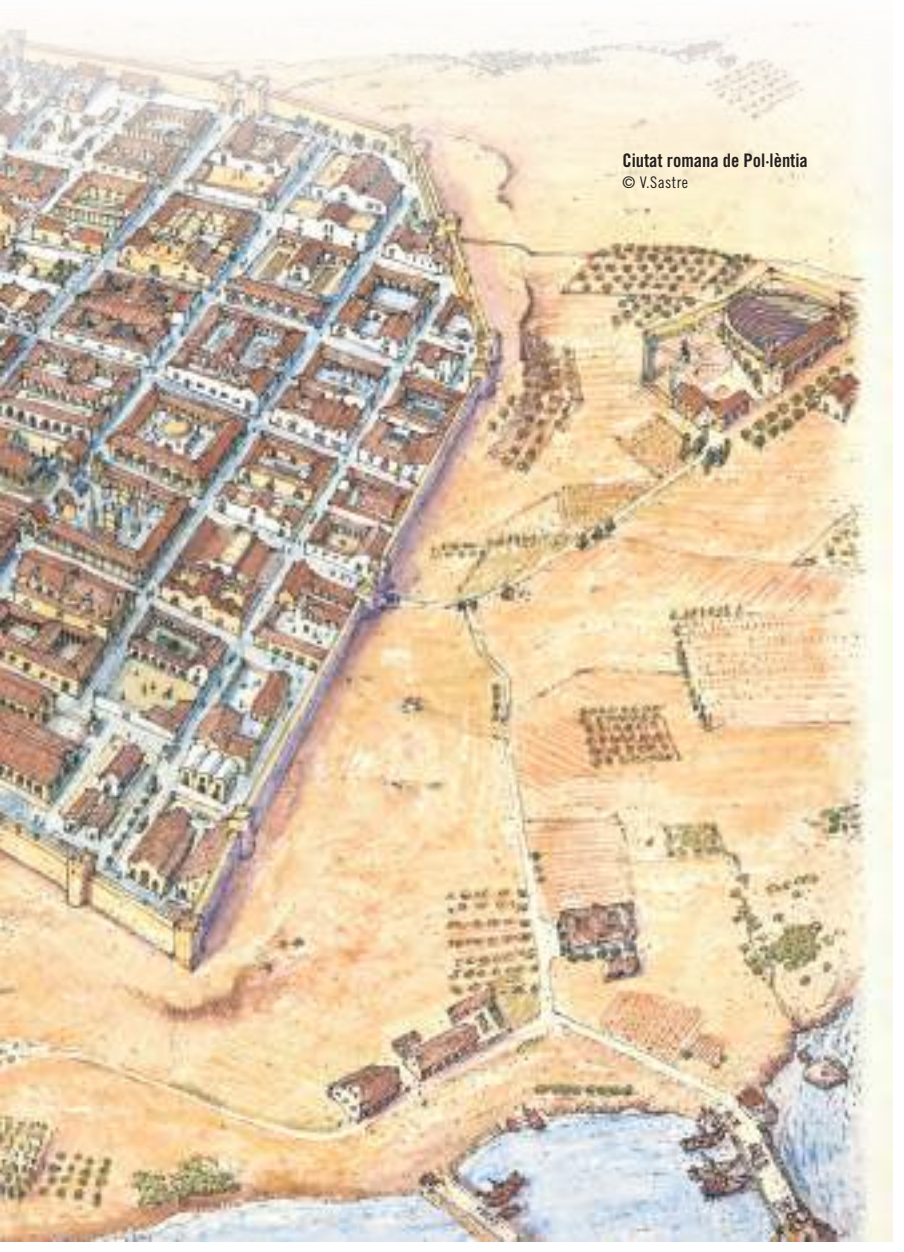

Ciutat romana de Pol·lèntia
© V.Sastre

2.2. ELS TEMPS RECENTS

2.2.1. Els primers temps

Les primeres referències documentals que parlen directament de s'Albufera Menor es remunten al segle XIV i fan esment de la pesca. La preocupació per una correcta salubritat de les aigües i la repercussió econòmica que implica és el motiu d'una denúncia remesa al batle d'Alcúdia el 1367, ja que dins una de les síquies s'hi havia trobat un cadàver, i això podia motivar que la gent no compràs peix.
Sabem que a principi del segle XV s'Albufera Menor era de titularitat privada, repartida entre dos propietaris, Bernat Oliver i Guillem Martí. La propietat d'aquest darrer passaria el 1425 a Martí Castell. En aquesta època l'ús de s'Albufera Menor estava restringit a uns quants individus i ja hi havia problemes amb els furtius, tant pel que fa a la pesca com a la caça.

A partir de 1519, Martí Joan establí una part de s'Albufera Menor a Joan Morlà. S'inicià així l'etapa d'una de les famílies que durant més temps posseïren l'estany i que per aquest motiu s'anomenaren els Morlà *de s'Albufera* o *de s'Albufera Menor*. L'altra meitat de s'Albufereta també passà a les seves mans tres anys més tard, de manera que es creà una gran

***Retall del Mapa de la Ysla de Mallorca*. Cardenal Despuig. 1785**

propietat valorada el 1554 en 2.000 lliures, xifra molt considerable per l'època. Aquest llarg cicle finalitzà el 1677 quan la comprà Berenguer Joan, els descendents del qual heretaren el sobrenom *de s'Albufera Menor* i també *de s'Albufereta*, encara que tan sols la tingueren una quinzena d'anys perquè a final del segle XVII l'adquirí la família d'origen pollencí Martorell-Bennàssar, propietaris també de la veïna Can Soler.

2.2.2. Els conflictes

El 1693, s'inicià un contenciós davant el regent del Regne entre Alcúdia i Pollença sobre el dret que s'atribuïa cada municipi d'amarar lli en el Rec de l'Almadrava. Per un costat, els jurats d'Alcúdia pretenien tenir l'exclusivitat de l'ús del Rec per a aquesta finalitat, i al·legaven, a més, que en algun moment hi havien trobat pollencins que s'emportaven sense autorització el cànem i el lli. Per un altre costat, els jurats de Pollença no reconeixien aquest drets i s'emparaven en sentències anteriors.

Després de més d'un any de plet, finalment s'emeté la decisió a favor dels alcudiencs, i els pollencins restaren sense cap dret a feinejar dins el Rec. Els motius d'aquesta sentència foren que el Rec i els territoris contigus on s'amarava el lli es trobaven íntegrament dins el terme d'Alcúdia i eren els que històricament s'havien destinat a aquesta finalitat. De més a més, els llocs que se'ls proposava com a alternativa, els estanys situats entre la ciutat d'Alcúdia i el pont del Braç, eren d'aigües molt insanes, i, si s'hi unia la corrupció causada pel cànem, destruirien la salut de la ciutat.

Al segle XVIII, les tensions generades per la pesca il·legal entre pescadors i comerciants d'Alcúdia, Pollença, Muro i sa Pobla i els propietaris de sa Gran Albufera i s'Albufera Menor (Isabel Serralta i Berenguer Martorell respectivament) assoliren un límit insostenible. Aquesta situació estigué agreujada per la crisi que vivia Alcúdia, on la barreja de malalties pròpies de les zones humides i males collites feren que els assalts a la propietat privada fossin constants. El cas arribà a tan alt extrem que, fins i tot, hi hagué d'intervenir el ministre de Marina, que va redactar una normativa estricta de pesca en ambdós estanys.

2.2.3. La salubritat

La ciutat d'Alcúdia visqué entre els segles XVII i XVIII una important crisi econòmica que pràcticament la despoblà.

Un dels motius que històricament s'ha assignat a aquesta època difícil ha estat la insalubritat, provocada per la proximitat de les dues albuferes.

El desconeixement de l'origen de malalties com ara el paludisme, endèmic de la regió, feu que fos atribuït a les més diverses causes. Una de les teories més acceptades fou la dels miasmes i les emanacions malignes. Així, es concedia especial importància a la fermentació de les aigües estancades, que provocaven diversos efluvis o també uns misteriosos miasmes, a vegades imperceptibles, però que alguns científics declaraven haver vist, i que a través de l'atmosfera contagiaven les epidèmies.

Com a resultat, l'atenció sobre els terrenys d'aigües estancades com ara s'Albufereta fou una qüestió preferent, i les idees de dessecació o sanejament fou una idea intermitent fins a l'erradicació de les febres tercianes durant el segle XX. Tot i això, la proximitat de les albuferes no es pot considerar l'únic factor de crisi, sinó que es tracta d'un conjunt de causes, com la poca operativitat del port, collites deficients, mala fiscalitat, etc.

> A una parte tiene la última porción de la grande albufera, y a la otra la pequeña, llamada bufereta; de esto, y de los grandes pantanos que llena el mar procede sin duda lo insalubre del país. Las tercianas cunden allí terriblemente. Apenas se hallará en Alcudia quien deje de pagarlas anualmente su tributo; y por estas frecuentes accesiones difícilmente se encontrará persona que llegue a la senectud.
>
> Francesc Prats, prevere, 1817

Tiene esta ciudad en sus inmediaciones dos albuferas, una al nordeste y la otra al sudeste, de las que se extienden unos pantanos bastante grandes que inficionan el ayre y ocasionan daño a la salud [...] la tal qual salud que se experimenta en esta ciudad, que se deve a las lagunas, pantanos y guertos (sic) regadíos muy cercanos a las murallas. Por lo que entiende el Ayuntamiento ser conveniente no sacar gente por mar, desaguar las lagunas y privar los guertos hasta cierta distancia destinada por facultativos.

Miquel-Gaietà Soler i Rabassa,
ministre del Regne d'Espanya, 1802

Por lo tocante a lagunas, charcos, pantanos, estanques, balsas y acequias son tantas y de tanta extensión y longitud que no se conocen otras iguales en la Isla, pues sin incluir es estas las dos albuferas que tenemos y que nos circuyen, nos asolan una sexta parte de nuestro suelo, en grande perjuicio de la agricultura, y de la salud pública nos hallamos inundados por todas partes de aguas senagosas y metafisicas capaces de destruir y acabar con todo viviente residente en este distrito.

Andreu Capó,
batle d'Alcúdia, 30 de març de 1821

2.2.4. Les segregacions i els intents de dessecació

A principi del segle XIX, aquestes terres eren de Joan Martorell i Sandívar. El 1805, la seva filla Joana es casà amb Francesc Asprer, cavaller i noble de casa catalana, i s'Albufereta i la finca veïna Can Soler passaren a la família Asprer.

Pocs anys després aquesta nissaga posseïa a les rodalies 15 quarterades més (8 eren de vinya) i la zona del Matar.

Per motius de salubritat, el 1811 es planteja la possibilitat de tancar directament es Grau i omplir de terra la zona humida, o també fer canals per a la dessecació. Finalment, però, no es dugué a terme aquest projecte.

L'any 1863, la major part de s'Albufereta (50 quarterades) continuava en mans de Francesc Asprer, però aquest anà segregant les zones frontereres per problemes financers, fet en què té l'origen la parcel·lació de Can Soler i d'alguns dels territoris confrontants.

La venda definitiva de l'estany es produí el 1866, quan passà a mans dels anglesos John Frederic Bateman i William Hope. Aquests havien dessecat s'Albufera sense obtenir el rendiment econòmic previst, circumstància que sembla que refrenà les seves intencions de dessecar també aquesta zona. No obstant això, se'ls atribueix el sistema de canals actual i el disseny de les set comportes que, segons la tradició oral, impedien que s'Albufereta es dessecàs.

2.2.5. S'Albufereta des del segle XX

Durant el primer terç del segle XX, l'àrea de s'Albufereta continuà sent explotada a la manera tradicional, tant pel que fa a la pesca i la caça com a l'agricultura. El primer gran canvi, però, té lloc durant aquesta època, amb la construcció de la carretera del Port de Pollença a Alcúdia i, sobretot, amb la urbanització de bona part del cordó dunar que separa la zona humida de la costa.

A partir del *boom* turístic dels anys cinquanta i seixanta, es produeix un notable retrocés en les activitats tradicionals, i les pressions urbanitzadores comencen durant els anys setanta amb la projecció d'una marina (ciutat la-

custre) i un port esportiu, que es denegà definitivament el 1979, després d'una forta polèmica. El 1984, es construí un nou complex hoteler sobre terrenys des Gravet, la qual cosa suposà la penúltima transformació important dels aiguamolls.

A mitjan anys vuitanta, es va intentar urbanitzar la zona de Can Cuirassa, que s'havia mantingut com a explotació agrícola. D'aquest intent n'han quedat diversos vials de terra i importants abocaments.

Cap a final del segle XX, la necessitat de protecció de s'Albufereta esdevingué una prioritat i, per això, l'any 1991 fou declarada àrea natural d'especial interès (ANEI) i, finalment, el 2001, reserva natural.

2.3. USOS TRADICIONALS I CULTURALS

2.3.1. L'agricultura

2.3.1.1. El lli

El lli és una herba anual molt coneguda en medicina popular. Les llavors serveixen per combatre la tossina, la ronquera i les inflamacions de l'aparell digestiu. També se sembra per produir farina, i l'oli que se n'extreu és emprat com a vernís per protegir la fusta.

Antigament, es conreava a Mallorca a petita escala als terrenys de reguiu. De manera més generalitzada, s'usava per obtenir fibres que s'empraven en la indústria tèxtil. Per obrar-les, abans de l'arribada dels procediments industrials, s'utilitzaven els mateixos estris que per al cànem. Amb els teixits, frescs i absorbents, es feien peces d'indumentària, com camises o guardapits.

Abans de ser treballat, el lli s'amarava perquè la fermentació natural permetés destriar la fibra de les altres parts de la planta. Com en el cas del cànem, el lloc on es desenvolupava aquesta activitat estava molt regulat, perquè provocava la putrefacció de les aigües. Des d'antic, un dels llocs assenyalats

Lli
© V.Sastre

per a aquesta pràctica fou s'Albufereta. El 1513, els teixidors de lli pollencins estaven obligats a fer-la al «lloc de Almadrava», mentre que els alcudiencs l'havien de fer a s'Albufera, qüestió que originà plets posteriors. Tanmateix, l'amarament de lli dins el torrent del Rec es dugué a terme fins ben entrat el segle XIX, quan es va prohibir per motius de salubritat.

2.3.1.2. El cànem

El cànem és una herba anual que en terrenys favorables pot arribar a tres metres d'altura. Originària d'Orient, es conrea en terrenys humits, ja que demana una gran quantitat d'aigua

El cànem se sembrava tirant la llavor a grapades (a eixam) sobre la terra humida. Una setmana després brotava la planta, que era segada al voltant de la festivitat de Sant Jaume, al juliol. Posteriorment, se separaven les fulles de la canya, espolsant-la a l'era, i s'amarava submergint els feixos de cànem durant una setmana i mitja en safareigs o estanys (amaradors). S'hi col·locava una pedra damunt perquè no surassin. Aquesta acció provocava una concentrada corrupció de les aigües, amb el natural despreniment de males olors, per la qual cosa les autoritats disposaven que aquesta pràctica es fes en llocs apartats.

Cànem
© V.Sastre

Estris per a treballar el cànem © V.Sastre

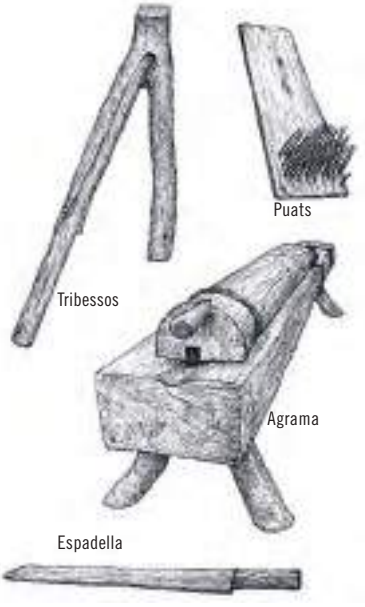

Després d'assecar els feixos al sol uns quants dies, es trencaven sobre un banc d'ullastre o d'alzina. Finalment, el cànem era emprat per fer cordes i espardenyes o bé es teixia. Aquells que l'obraven eren anomenats *trencadors de cànem*.

La indústria derivada del cànem ha estat molt important a Alcúdia, donada l'alta productivitat que oferien les terres properes a les albuferes. A partir dels informes elaborats pel ministre Soler a principi del segle XIX, sabem que l'únic gremi propi que hi hagué a la ciutat d'Alcúdia era el de teixidors de cànem, amb deu fàbriques que consumien anualment uns vuitanta quintars de cànem i lli. Segons alguns historiadors, la instal·lació d'aquesta important indústria tingué com a finalitat sortir de la greu crisi econòmica i poblacional que vivia Alcúdia des del segle XVIII.

2.3.1.3. Els cereals, la vinya, l'horta i els fruiters

Històricament, els voltants de s'Albufereta no han estat gairebé mai desaprofitats i s'han conrat amb cereals i arbres fruiters, o bé s'han destinat a la sembra de vinyes.

Algunes de les zones de les rodalies de l'estany eren emprades com a sementers, per sembrar blat, ordi i civada, elements bàsics de la nostra dieta mediterrània. Una part de la producció de blat anava als molins d'Almadrava, on s'obtenia la farina necessària per elaborar pa. Combinats amb aquests conreus, es plantaven fruiters de secà, i principalment figueres, tot i que aquestes pràcticament han desaparegut; els ametlers són ara els arbres més nombrosos de l'àrea.

Les vinyes estan documentades al voltant de s'Albufereta des del segle XVI, tot i que possiblement abans ja n'hi havia. Se situaven als límits de les zones pantanoses i generalment es tractava de petites propietats. Algunes d'aquestes plantacions eren de les famílies propietàries de l'estany, com ara els Martorell o els Asprer, els quals sembla que les destinaven a l'elaboració de vi o vinagre, que acabava al celler de la casa pròpia alcudienca. Finalment, la presència de nombroses sínies propicià un espai d'horta prou important, en el qual la producció amb més fama fou la de cols, sense deixar de banda tomàtigues, mongetes, etc.

Foto: © S.Torrens

2.3.1.4. Les canyes

A prop dels torrents, els conreus i les zones d'aigües dolces, proliferen els canyars, formats de manera quasi exclusiva per canyes, tan atapeïdes que just permeten la presència d'algunes plantes enfiladisses, com la corretjola blanca.

La canya és una gramínia gegant, llenyosa i flexible, de fulles en forma de cinta. Originària de l'Àsia central, floreix a final de l'estiu en vistosos plomalls que no són fèrtils. Així, la reproducció es fa a partir de les rabasses (rizomes), la resistència de les quals la converteix en una planta invasora. Pot créixer més de sis metres en un any. Antigament era segada pel voltant del mes de desembre per utilitzar-la com a matèria primera en diverses aplicacions.

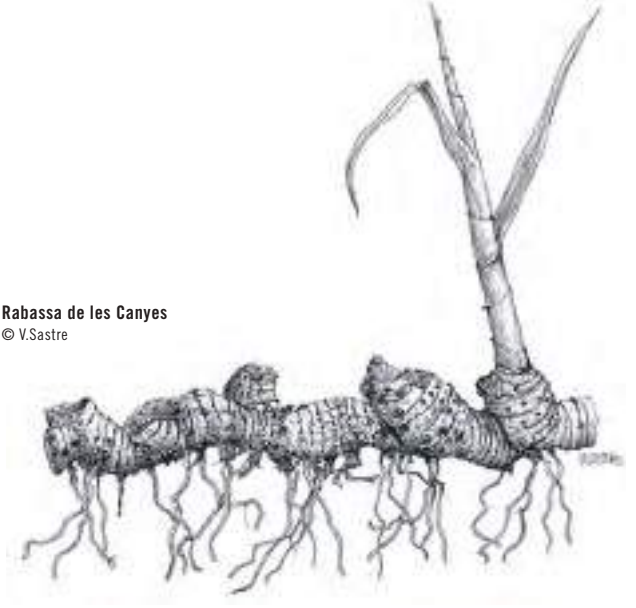

Rabassa de les Canyes
© V.Sastre

Per les descripcions de l'arxiduc Lluís Salvador, sabem que el municipi de Pollença era, en el segle XIX, el principal productor de canya. A més de l'ús per fabricar estris musicals, eren conegudes en la medicina popular les propietats de les seves rabasses com a depuratiu de la sang, diürètic i, sobretot, per estroncar la llet en desmamar les criatures. Eren ideals per tomar ametles, se'n feien bardisses i servien per fermar tomatigueres o mongeteres. També s'utilitzaven per recollir les figues de moro (eixamplant un extrem en forma de panera) i per elaborar canyis-

sos damunt els quals s'assecaven les figues. En el món de la construcció, se n'aprofitava la lleugeresa, la resistència i la capacitat d'aïllament per fer els sostres de les cases. Altres usos són el trenat de cistelles, paners, mànecs de graneretes d'emblanquinar, protectors per als arbres tendres, revestiment de recipients de vidre, etc.

Canyís i castanyoles
© V.Sastre

Ximbomba
© V.Sastre

2.3.1.5. La posidònia

La posidònia forma extenses praderies a les badies d'Alcúdia i Pollença, de gran importància per a la diversitat de la vida animal i vegetal subaquàtica, però també per configurar les característiques i la dinàmica del fons marí i les platges annexes.

Tot i el nom popular, les algues són en realitat plantes superiors amb tija, arrels i fulles. Aquestes últimes es perden durant tot l'any, encara que el procés s'accelera a partir del mes d'agost i es fa especialment intens durant els temporals de la tardor. El resultat és una gran acumulació de restes sobre la platja, que es recull per adobar els camps.

Aquesta recol·lecció era especialment important quan no s'utilitzaven els adobs químics i les algues eren, juntament amb els formiguers (munt de terrossos sostingut per un feix de llenya que es cremava per adobar el camp), els fems animals o la rotació dels conreus, la manera de millorar la fertilitat dels sembrats. Avui se sap que aquesta aplicació no és del tot òptima, ja que els nutrients de les algues s'incorporen lentament a la terra, però provoquen un cert grau de salinització.

> [...] termina en Can Cap de Bou no lejos de la Albufereta cuya desecación parece va a emprenderse, desde este punto se recoge el alga que arroja el mar, abono muy bueno para el cultivo de tierras, y que con buen camino podrá entenderse (sic) por mucha parte del municipio.
>
> Petició de declaració veïnal del camí d'Almadrava. 25 de juliol de 1863. Ajuntament de Pollença

Posidònia oceànica
© V.Sastre

Foto: © M.A.Dora

2.3.1.6. El canyet i la bova

Els terrenys gairebé sempre inundats o amb el nivell freàtic molt proper a la superfície, d'aigües menys salabroses, característics dels canals i dels estanys i de les seves vores, són el domini dels canyissars i els bovars. El canyet i la bova, que dominen gairebé en exclusivitat aquests ambients, arrelen en els fangs amb extensos rizomes i conformen una vegetació atapeïda i de gran valor paisatgístic i ecològic.

El canyet, semblant a la canya però més petit i menys resistent, es caracteritza per una gran capacitat de creixement, qualitat que pareix que intentaren aprofitar els propietaris anglesos de s'Albufereta per elaborar paper.

De la bova, de tiges robustes i amb la inflorescència femenina amb la característica forma de cigar, se n'utilitzen les llargues fulles per fer-ne una mena de corda. Per això, se seguen a l'estiu i s'assequen al sol, així agafen un color característic. Després, convenientment entorcillades, seran utilitzades per cordar cadires o fer estores.

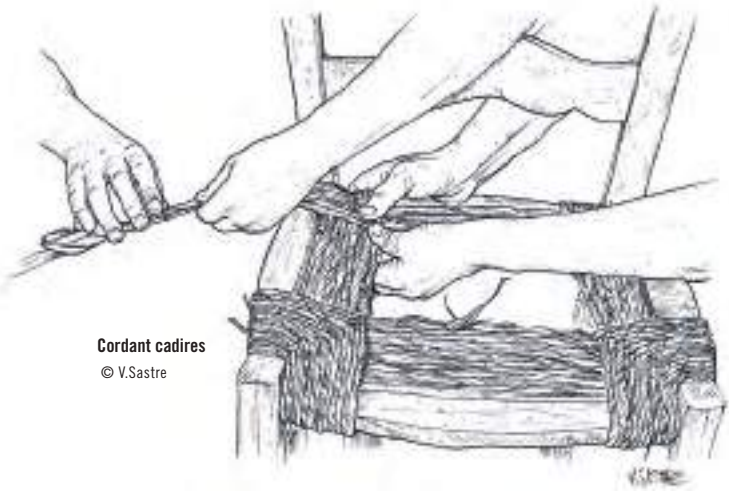

Cordant cadires
© V.Sastre

Bova
Foto: © S. Torrens

2.3.2. La ramaderia

A la contrada de s'Albufereta hi ha tingut lloc un aprofitament ramader molt important i continuat al llarg del temps; encara avui, hi pasturen les ovelles i alguns cavalls. En altre temps foren nombroses les guardes de vaques, mantingudes a lloure o en règim de semiestabulació en alguna de les vaqueries properes. Hi havia vaques a s'Albufereta, es Braçals, ses Set Quarterades, sa Marina i també a Can Cap de Bou, on al voltant de 1960 arribaren a tenir-ne uns quaranta exemplars.

Vaques abeurant-se al Torrent d'El Rec
Foto: © L.Llobera

El ramat boví apreciava el canyet i especialment la junça dels aiguamolls, planta que era segada pels propietaris dels voltants i que destinaven a les seves guardes. Antigament, hi eren freqüents els bous de raça mallorquina, que, gràcies al seu cos robust, estan ben adaptats a les zones humides; posteriorment s'hi introduïren altres races en considerar-les millors per a la producció de llet.

Els porcs són els animals domèstics per excel·lència i a les petites propietats era habitual engreixar-ne uns quants. Les restes de les solls devora les casetes i alguna figuera de moro, el fruit de la qual els servia de nodriment, en són els testimonis.

2.3.3. La caça

L'aprofitament cinegètic de s'Albufereta degué ser ja important en l'antiguitat, especialment durant l'època d'esplendor de la ciutat romana de Pol·lèntia, quan s'enviaven a la capital de l'Imperi aus caçades als aiguamolls dels voltants.

En el segle XV, hi ha la primera denúncia feta pels propietaris de la zona humida, per la caça furtiva que s'hi practicava, problemàtica que sembla que ha estat una constant en aquest indret.

La presència de l'aigua i del canyet, alt i atapeït, que no permet la visió més enllà d'uns quants metres, confereix singularitat a la caça practicada a s'Albufereta, que tenia com a peces més cobejades les ànneres (collblaus, siuladors, coers…) i, en menor quantitat, les fotges i les polles d'aigua.

Un dels sistemes més emprats, almenys durant el segle XX i també descrit a finals del segle XIX per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, era el d'amagar-se entre la vegetació i esperar

Canyet
Foto: © S. Bota

que els aucells s'atracassin. Per tal de facilitar l'estada del caçador i el camuflatge, a les voreres dels principals canals i llacunes (el Rec i els estanys Gran i Petit) s'hi construïren nombroses plataformes amb pals clavats al fang i empostissades, on de matinada s'amagaven una o dues persones amb les escopetes. A bord dels barquets, altres caçadors s'encarregaven d'arruixar els aucells i dirigir-los cap als aguaits. Posteriorment, els cans eren el complement indispensable per recuperar les preses abatudes.

Els caçadors furtius se situaven al perímetre de l'espai humit i intentaven aprofitar els roïssos, encara que sembla que les ànneres aviat arribaren a conèixer l'abast dels perdigons i procuraven volar més amunt.

Les petites dimensions de s'Albufereta i la proximitat a s'Albufera Gran convertiren la primera, durant els darrers decennis del segle XX, en un lloc d'alimentació nocturna de les ànneres, que, de dia, retornaven a la més gran.

2.3.4. La pesca

La pesca ha estat una de les activitats econòmiques més importants de les que s'han practicat en aquesta albufera i, des de les primeres notícies històriques del segle XIV, ja s'entreveu la transcendència que tenia entre els habitants de les viles veïnes.

El pagament d'un tribut als propietaris de l'estany era la manera més habitual d'accedir a la pesca de s'Albufereta, tant des de terra com des d'una barca. Des del segle XVIII, aquesta darrera modalitat estava regulada mitjançant un permís oficial o matrícula, per tal d'evitar l'activitat dels furtius.

Es capturaven llops, llisses i mújols, encara que l'anguila ha estat sempre la presa més apreciada, al voltant de la qual giren tot un conjunt de tradicions gastronòmiques comunes als municipis propers a les àrees humides. Les tècniques per pescar en aquestes aigües han estat molt variades i van des de la clàssica canya amb fil i ham o les xarxes i gambaners fins a arts gairebé exclusives de les àrees humides, algunes de les quals han desaparegut:

- **Esparver:** art de pesca esmentat a final del segle XVII, compost d'un filat de forma rodona, de dos metres de diàmetre, molt ample per baix i acabat en punta per dalt.
- **Fitora:** pal proveït de diverses puntes metàl·liques que es llançava amb força des de les barques o des de terra sobre la presa. Aquesta tècnica serveix per pescar bàsicament peixos grossos. Trobam documentat aquest ús des del segle XV.
- **Vara:** tècnica de pesca documentada a s'Albufereta en el segle XVII, avui dia totalment en desús. Sembla que es tractava de copejar els peixos que nedaven en zones poc profundes.
- **Cucada:** sistema que consisteix a enfilar cucs de terra formant una pilota que es tira a l'aigua sense cap casta d'ham i que l'anguila mossega i no amolla.
- **Morenell:** espècie de nansa en forma de sac amb una boca ampla que s'estreny al final.
- **Parança:** construcció que tanca el pas de les síquies i canals, dividida en compartiments en els quals queda atrapada l'anguila.

Foto: © L.Llobera

Régimen que se debe observar en las Albuferas del Término de la Ciudad de Alcudia, propias de Doña Isabel Serralta y Don Berenguer Martorell, vecinos de Palma.

— No es permet que cap «matriculado ni terrestre» pugui pescar en les albuferes sense el consentiment del propietari, del majoral o de l'arrendatari, «ya sea con barco, o desde tierra, con caña, vara ni otro instrumento que prejudique (sic) su pesquera» sota pena de 25 lliures.

— Només els pescadors matriculats i no els terrestres tenen la facultat de pescar «sin que primero acuerden con el dueño o arrendador de ellas el jornal diario, o estipendio, que deba gozar de su trabajo».

— En cas que els matriculats no siguin suficients, es podrà acudir als terrestres no matriculats, els quals només podrien fer ús de les tècniques que els són pròpies, això és, «vara, canya i esparavel».

Ministre principal de Marina, Montes y Plantíos del Reino de Mallorca, Esteban de Gastambide (1774)

Morenell
© V.Sastre

Fitora
© V.Sastre

2.4. LA XARXA VIÀRIA

2.4.1. Els antics camins

La presència de s'Albufereta fou un obstacle transcendent a l'hora d'establir comunicacions entre Alcúdia i el municipi veí de Pollença, de manera que l'itinerari principal evitava el pas per la barra costanera i la rodejava per la part occidental. Aquest camí s'anomenà un temps de Pollença o d'Alcúdia i, quan en minvà la importància, s'hi afegí un adjectiu: camí Vell. També passà a dir-se des Braçals o de la Font de Mal Any, segons el tram. El camí des Bosc o dels Molins d'Almadrava completava, en direcció als Ulls del Rec, una mena de circumval·lació de la zona humida, a partir de la qual s'establiren la major part dels camins i senders secundaris d'accés a les explotacions.

Les dificultats per transitar per aquests vials derivaven sobretot de la falta de ponts sobre els torrents, especialment el del Rec, que a final del XIX encara es travessava gràcies a unes pedres passadores. D'altra banda, en època de pluges s'enfangaven sovint i els usuaris cercaven el millor itinerari per accedir a les propietats veïnes, amb els perjudicis consegüents.

El camí d'Almadrava, amb inici a Pollença i final a la mar, completava la xarxa principal. Discorre per una extensa zona agrícola, amb un gran nombre de propietats, i era emprat pels pagesos de Pollença per recollir l'alga de la platja, utilitzada com a adob en l'agricultura. Ambdues raons motivaren la declaració de camí veïnal en el segle XIX. Com a resultat, l'Ajuntament, que ja s'ocupava de mantenir-lo, podia rebre les ajudes que la Diputació de l'illa destinàs a millorar els camins. Els mateixos arguments, juntament amb l'extracció d'arena de la platja, eren els que justificaren convertir-lo en carretera en els anys vint del segle passat. Per construir-la, es va utilitzar arena de la platja i pedra del Rec i de les pedreres del puig de Pollença.

Pont des Grau
Foto: © M. A. Dora

2.4.2. La carretera d'Alcúdia al Port de Pollença

En temps passat, les comunicacions entre Alcúdia i el Port de Pollença passaven necessàriament per Pollença i, per tant, eren llargues i dificultoses. A la reivindicació històrica d'un accés més ràpid i còmode s'hi afegí, en el segle XX, l'interès estratègic derivat de la Guerra Civil espanyola. Durant els anys de conflicte, i amb el treball dels presoners republicans, s'inicià la construcció d'un traçat paral·lel a la costa. Acabada la guerra, el projecte estava encara incomplet i restaven per fer les parts més problemàtiques, especialment el pas sobre es Grau. Les obres continuaren, mo-

tivades també per un previsible interès turístic, i s'aproximà la carretera a la platja tant com permetia la seguretat. Com a única concessió a l'estètica, se'n va modificar mínimament el traçat per salvar un pinar. Els treballs principals se centraren en el torrent de Sant Jordi, sobre el qual es va construir un pont de trenta metres de llarg damunt pilars de formigó armat, i un altre sobre es Grau, on es varen aixecar vuit pilars damunt un terreny amb un gruix de fang tres a cinc metres, motiu pel qual el pont de quaranta metres de llarg es va haver d'ancorar també sobre pilons de formigó.

El resultat fou una carretera de set quilòmetres de llarg, de grans rectes i corbes obertes i d'una amplària de 6 metres, eixamplada amb posterioritat per adequar-la a la densitat de trànsit. També s'hi col·locaren roques com a protecció de les onades dels temporals del nord-est, els efectes destructors del quals augmentaren per la minva progressiva de l'amplària de la platja.

2.5. LES CONSTRUCCIONS TRADICIONALS

2.5.1. Les sínies

El conreu de reguiu ha estat possible a la zona de s'Albufereta gràcies a l'ús generalitzat de les sínies, nom aplicat a les màquines que aprofiten la força d'una bístia que volta per treure l'aigua subterrània. La presència d'aquests mecanismes depèn de si hi ha aigua a poca profunditat, ja que amb aquest sistema tan sols se'n pot extreure si es troba a poc més d'una desena de metres, en condicions òptimes.

El fet que sigui una àrea humida, dividida en un gran nombre de petites propietats, fa que aquest enginy atorgui certs avantatges respecte dels molins de vent aiguaders, més eficients però també més costosos.

Es té constància d'una sínia en terrenys de s'Albufereta a final del segle XVII. Actualment, a l'àrea de la reserva natural, en trobam quaranta-quatre, sis de les quals disposen d'aparell de ferro, maquinària introduïda a Mallorca a partir de 1920. Sabem, però, per fonts documentals, que cap a la

dècada dels anys trenta n'hi havia cinquanta-cinc.

El clot o sínia d'on es treu l'aigua és característic, ja que té un perfil rectangular i caires arrodonits. Al voltant de la sínia es disposa el cintell, una elevació formada gràcies a un mur de pedra en sec. Un pujador o rampa permet a l'animal ascendir fins al caminet, com es coneix l'espai on volta. Bàsicament, la bístia, amb els ulls tapats per no marejar-se i fermada al balancí, fa girar una roda horitzontal, dita *rodet*, a la qual s'engranen les dents d'una roda vertical, que a la vegada mou una corda o cadena, dita rest, on van enfilats els cadufos que se submergeixen a l'aigua a mesura que l'aparell va voltant. Quan els cadufos fan la volta, aboquen l'aigua dins una pastereta de marès que descansa damunt altres peces també de marès, anomenades *lleones*.

De la pastera, per una canaleta de teula o d'obra, l'aigua va a parar al safareig o, com passa sovint a s'Albufereta, rega directament el camp de conreu.

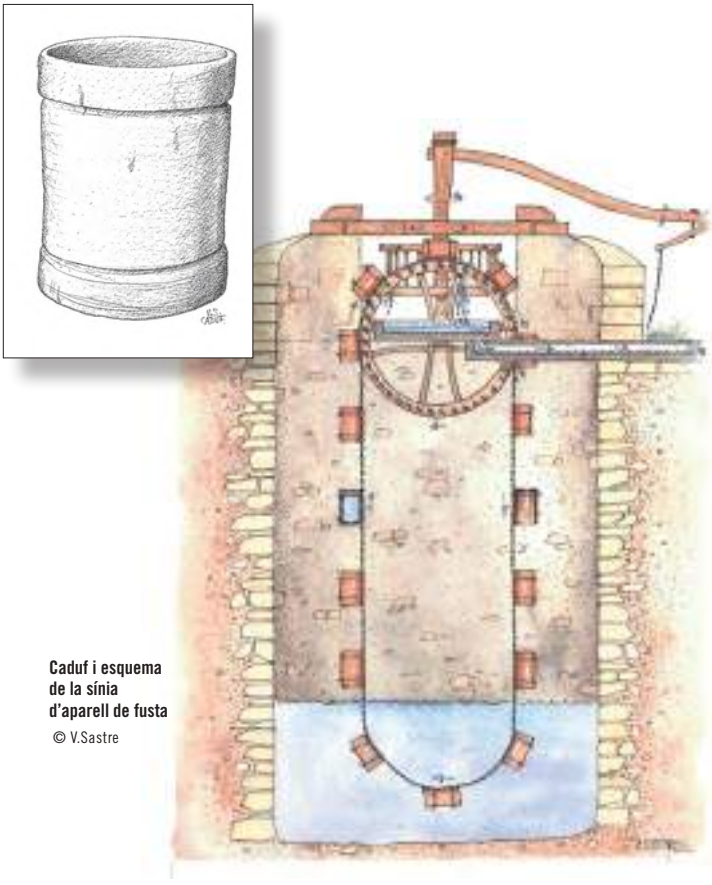

Caduf i esquema de la sínia d'aparell de fusta
© V.Sastre

2.5.2. El molins d'Almadrava

Aproximadament a uns quatre quilòmetres de Pollença hi ha un naixement natural d'aigua anomenat Ulls del Rec, ubicat dins el mateix llit del torrent del Rec. A partir d'aquest punt es planejà un sistema hidràulic per conduir l'aigua fins als molins d'Almadrava. Aquest sistema s'iniciava en un assut, les restes del qual encara es veuen, que derivava l'aigua que brollava dins la llera cap al marge dret del torrent. El líquid era conduït per una síquia d'argamassa de grans dimensions fins al molí, que malauradament desaparegué. Els molins eren del tipus de roda horitzontal, és a dir, que aprofitaven la caiguda de l'aigua per moure els

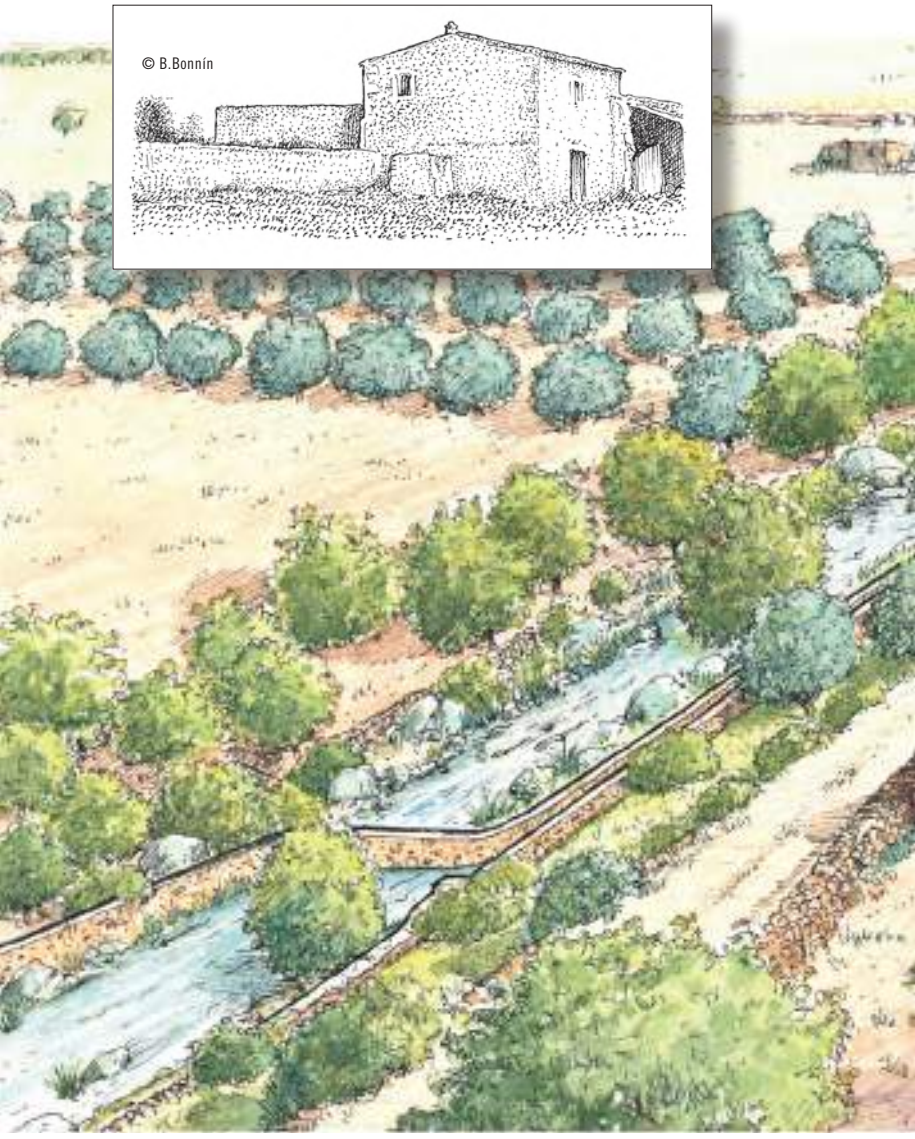

rodets. Cada un accionava una mola (dita *volandera*) que, juntament amb una altra que romania fixa (dita *sotana*), s'encarregava de moldre el gra.

L'origen del molí és medieval, possiblement sarraïnesc. La primera data en què apareix documentat és el 1266. S'esmenta que té dues rodes i que fins aleshores havia estat de Ferragut de Peralta. En una inspecció feta el 1696 per part dels jurats d'Alcúdia i Pollença s'especifica que eren, pel cap baix, dos, i que a més estaven habitats per un moliner. Sembla que en alguna època els molins d'Almadrava tingueren quatre enginys de moltura i foren per tant una excepció entre els molins mallorquins, que en solien tenir un o, com a molt, dos.

Els molins d'Almadrava © V.Sastre

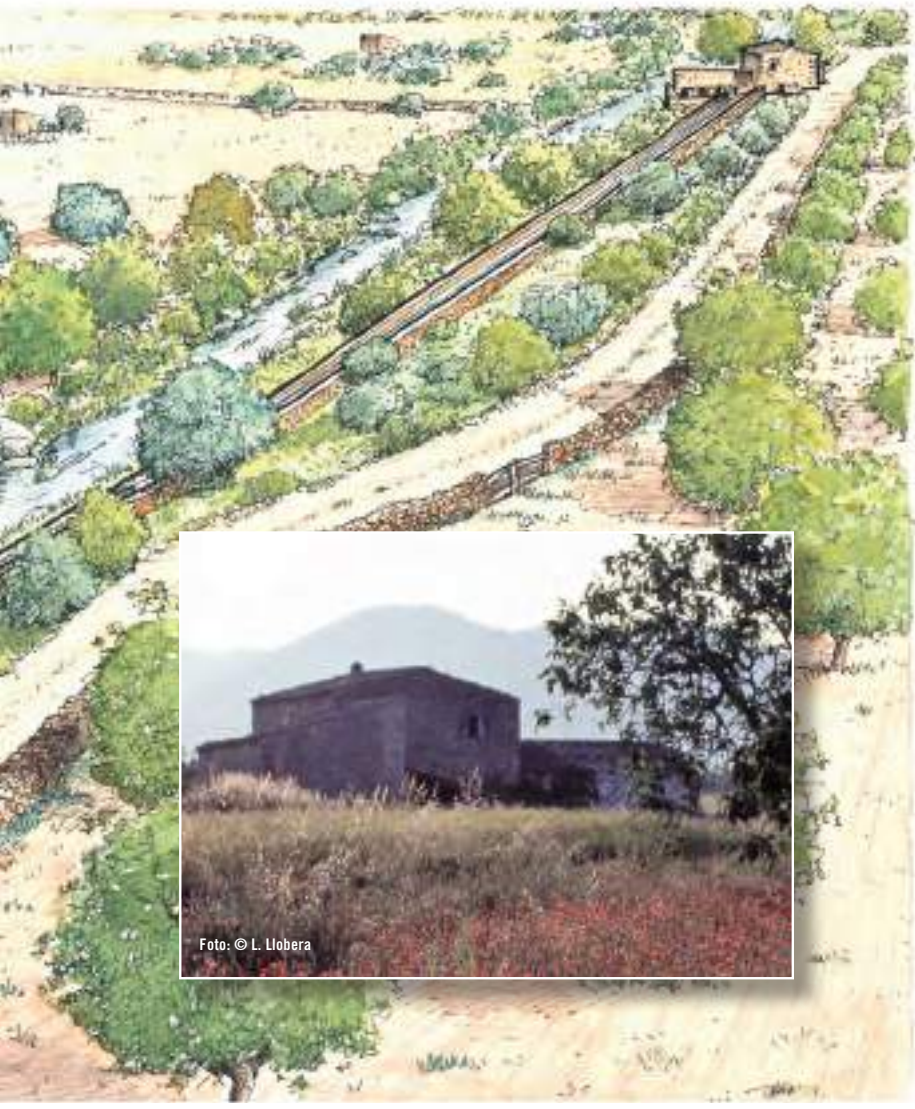

Foto: © L. Llobera

2.5.3. Les cases i les casetes

L'elevada productivitat agrícola dels voltants de s'Albufereta i la gran quantitat de parcel·les en què es divideix expliquen el considerable nombre de cases de pagès i casetes que s'hi construïren. D'aquestes darreres en resten setanta, en diferent estat de conservació o transformació. La majoria foren altre temps aixopluc temporal de pagesos, bísties, eines i collites, encara que en altres casos les cuines, els escalfapanxes, els forns o els sostres ens parlen d'estades més o menys perllongades o d'habitatges semipermanents.

Són habitacles relativament petits, amb planta quadrangular o rectangular i coberta de teula àrab. El portal és l'obertura més important, la resta tan sols són petites finestres.

Es tracta de construccions senzilles pel que fa als materials emprats i als patrons constructius, els quals s'adapten amb poques concessions a l'originalitat. Tot i això, la creativitat dels constructors es fa palesa en alguns petits elements, únics o amb idea decorativa.

2.5.4. Les casetes de pedra

Sembla que les casetes construïdes amb pedra travada amb morter són les que en la documentació s'anomenen barraques. Aquestes són les més antigues i, a la zona, se'n troben vint-i-dues. Es reconeixen per un aiguavés allargat que pot superar els vuit metres i per la presència d'un sostre a l'interior a uns dos metres del terra, de llivanyes situades sobre taulons i al qual s'accedia per una escala de fusta.

L'interior és un únic espai, sense divisions, sovint amb les parets emblanquinades i amb el trespol de terra. A més dels pedrissos de lloses o de marès, rebosts amb cantons de pedra i llindar de fusta, també poden tenir prestatges de lloses, cisternes i xemeneies en els cantons, a més de menjadores per a la bístia.

La coberta de teules es disposa sobre canyissos suportats per llenyams, enclavats de manera transversal a l'aiguavés principal.

Les solls de porcs són habituals a l'exterior. Adossats a la construcció principal, hi podem veure els forns de pa o els colls de cisterna de marès. Els pous, per contra, es troben a una certa distància de la caseta.

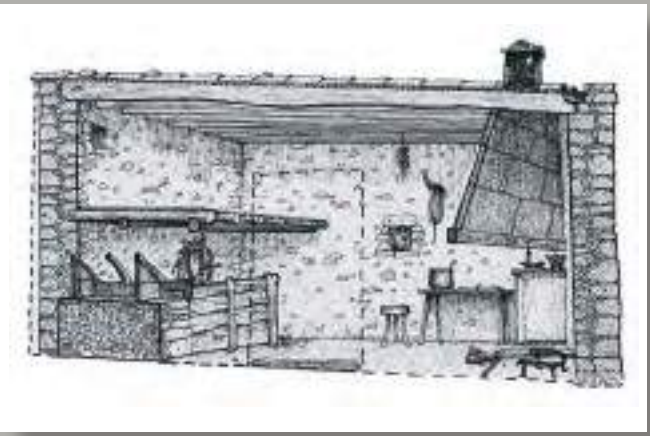

Dibuixos: © V.Sastre

2.5.5. Les casetes de marès

Les construccions fetes amb mitjans de marès semblen més recents que les de pedra, la tipologia de les quals (altura de l'aiguavés, obertures, sostre, etc.) inicialment imiten. La utilització del nou material i la proximitat en el temps implicaran, però, algunes solucions particulars i una certa evolució, amb l'aparició d'una major diversitat d'elements i amb l'addició, a vegades, d'un segon aiguavés.

L'espai interior es divideix esporàdicament en estances, una de les quals és l'estable, amb la menjadora corresponent. Tanmateix, el més habitual és l'espai únic compartit per persones i bísties, o bé destinar un dels aiguavessos o una porxada a aquest funció o a guardar-hi el carro.

Moltes casetes presenten un parral a la façana, bé sobre ferros, bé sobre fustes. També són habituals les porxades sostingudes per pilars de marès i adossades a la façana principal.

Les solls, els forns de pa, les piques o les cisternes són alguns dels elements que podem trobar a l'exterior.

Foto: © L. Llobera

Torre del Guarder del Bosc Foto: © L. Llobera

3.

GESTIÓ

3. GESTIÓ

3.1. LA GESTIÓ ACTUAL DE LA RESERVA NATURAL DE S'ALBUFERETA

El Decret 121/2001, de 19 d'octubre, va declarar s'Albufereta com a reserva natural. L'objectiu d'aquesta declaració és aconseguir la conservació del patrimoni natural; la difusió pública i educativa dels valors d'aquest patrimoni, i l'harmonització amb els usos tradicionals, científics i culturals.

Des de llavors, la reserva és gestionada per la conselleria competent en matèria de medi ambient del Govern de les Illes Balears, i compta amb una junta rectora en què les distintes administracions i associacions participen en la presa de decisions.

Les línies que guien la gestió de s'Albufereta es regeixen pels objectius del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN) de la Reserva, que es desenvolupen en els programes anuals d'execució.

Foto: © M.Roig

3.1.1. La biodiversitat

La conservació de la biodiversitat, les espècies i els hàbitats és una de les prioritats de la gestió de s'Albufereta. Per poder gestionar les diferents espècies de manera adequada, s'han elaborat estudis periòdicament que han mostrat com evolucionen els diferents espais i les espècies més interessants de la reserva. Es fan mostreigs hídrics de manera regular per determinar la qualitat de les aigües circulants i les dinàmiques hídriques, s'ha elaborat un catàleg florístic i una cartografia detallada de comunitats vegetals, s'han monitorat les espècies més singulars, etc. També es duu a terme una tasca continuada d'eliminació d'espècies invasores (grama, bàlsam, ànneres exòtiques, moixos assilvestrats…), perjudicials per a la flora i la fauna autòctones.

El seguiment de les aus aquàtiques indica un increment notable tant del nombre d'individus com del d'espècies, augment que s'ha aconseguit en part per la prohibició de la caça i en part per la gestió dels fluxos hídrics i dels diferents ambients, o per l'habilitació de diferents espais de nidificació, descans i alimentació per a les aus, tant a Can Cuirassa com a les principals basses i llacunes de s'Albufereta. L'eliminació d'alguna estesa elèctrica també ha contribuït a evitar perills per a l'avifauna.

Al sistema platja-duna les actuacions han estat també intenses. S'han sembrat espècies pròpies; s'han retirat restes que degradaven les dunes; s'han ubicat captadors d'arena i protectors dunars, i s'han acordonat les zones més sensibles per evitar nous impactes. Les restes de posidònia no es retiren, i d'aquesta manera la platja queda més protegida dels embats de la mar durant les tempestes pròpies de la tardor i l'hivern. Els resultats de tota aquesta gestió han estat espectaculars, atès que s'ha produït un guany important en el volum de les dunes; espècies abans escasses com el lliri blanc de marines s'han tornat molt més abundants, i els picaplatges o tiruril·los hi tornen a criar amb èxit.

3.1.2. El patrimoni etnològic

Amb l'objectiu de conservar els béns culturals, s'ha elaborat un catàleg de patrimoni etnològic de s'Albufereta que inclou pous, sínies, casetes, parets seques, etc., i també un inventari de la resta de construccions que hi ha a l'àmbit de la Reserva.

3.1.3. Els visitants

A excepció de les zones de domini públic, la resta del territori de la reserva és propietat privada.

La reserva està oberta a tothom qui vulgui gaudir de la natura. Si la visitau, heu de circular sempre pels vials i camins, i heu de respectar la propietat privada. Trobareu diversos itineraris, aguaits i plataformes per fer la vostra visita més profitosa.

El programa d'educació ambiental disposa d'activitats dirigides a centres educatius. També s'organitzen de manera periòdica activitats obertes al públic en general, en forma de visites guiades, tallers, etc., amb l'objectiu de donar a conèixer els valors de s'Albufereta.

Com arribar-hi

Des de la carretera Palma - Alcúdia Ma-13, poc abans d'arribar a les Murades i a l'altura de la rotonda on hi ha la creu de terme, us heu de desviar en direcció al Port de Pollença per la carretera Ma-2220, fins a arribar a la platja de sa Marina, on podeu començar pròpiament la visita de s'Albufereta.

Pou
Foto: © L. Llobera

Visitants a la plataforma d'Es Grau
Foto: © M.Roig

4.

ITINERARIS

Orquídea de tardor
Foto: © M.A.Dora

4. ITINERARIS

4.1. Itinerari de sa Barcassa

Aquest itinerari ens endinsa, en una curta passejada, a la zona humida, amb accés a diferents punts d'observació des d'on podrem albirar la gran varietat d'aucells presents a les llacunes de sa Barcassa i l'Estany Gran, així com els camps de conreu que envolten la zona humida.

- Distància: 1.200 m
- Dificultat: baixa
- El recorregut és pràcticament pla i s'ha de fer a peu.
- Us recomanam l'ús del transport públic (consultau www.tib.org)
- No hi ha aparcament, però si veniu en vehicle particular podeu aparcar als vials d'urbanitzacions properes.
- Podeu consultar la cartografia a la pàg. 113

Començam la passejada a peu des del carrer Francisco de Goya, ja a la franja interior que la carretera d'Alcúdia al Port de Pollença separa de la franja litoral. A la dreta, i a l'altra banda de la carretera principal, deixam el punt on conflueixen els fluxos d'entrada i sortida a la mar, conegut com es Grau, on sovint, especialment als mesos d'estiu, es forma una barra d'arena que dona continuïtat a la platja i que gairebé sempre es torna a trencar amb les pluges i la crescuda del torrent a final d'estiu.

Per un camí de terra, travessam el petit canal de sa Barcassa. A l'esquerra podem veure una de les comportes que ajuden a regular els cabals d'aigua de la zona humida. Arribam tot d'una a una petita zona boscosa i amb vegetació pròpia de pinar i garriga que conforma un hàbitat ideal per a petits aucells, com busquerets, capferrericos, teuladers, verderols i d'altres més difícils de veure, com trencapinyons o reietons. Si ens aturam en aquest entorn a escoltar, en silenci, podrem descobrir la riquesa de sons i reclams dels seus habitants, especialment a la primavera.

També hi podrem veure diferents tipus d'orquídies que imiten insectes amb les seves formes i colors, i s'asseguren, així, la pol·linització, per exemple, les mosques petites i les caputxines, als mesos de primavera, o l'orquídia de tardor, que, com bé indica el seu nom, floreix durant aquesta estació.

Si pujam a la plataforma d'observació des Grau, gaudirem d'unes vistes espectaculars dels aiguamolls, amb les llacunes de l'Estany Gran, de l'Estany Petit i dels diferents canals i sèquies, on podrem observar una gran diversitat d'ànneres, com el collverd, agrons com l'agró gris, algun rascló esquiu… Als mesos d'hivern és fàcil observar flamencs, que s'hi alimenten plàcidament. Si allunyam la vista, observarem la serra de Tramuntana, dominant, i hi podrem distingir fàcilment el puig de Maria, el puig Gros de Ternelles, el puig Tomir, Míner…

Finalment, l'itinerari ens duu a voltar el Turonet, amb vegetació de garriga. Des de l'aguait tindrem una visió privilegiada de la llacuna de sa Barcassa, on podrem gaudir observant diferents ànneres, avisadors, fotges, llambritges, picaplatges o tiruril·los, alguna xivitona o les capbussades del setmesó o del soterí gros. Aquesta llacuna es troba aïllada hídricament de la resta de s'Albufereta, excepte per un petit canal de connexió. Així, és habitual que a l'època seca se n'eixugui bona part de l'extensió.

A la plataforma des Prat, la panoràmica s'obre cap al puig de Son Sant Martí i els camps de conreu que envolten la zona humida. Podrem observar avisadors, agrons, xorics o el vol de la butxaqueta amb el seu cant repetitiu i característic.

4.2. Itinerari de Can Cuirassa

Aquest itinerari ens apropa a un ambient salobrós, envoltats de salicòrnia i tamarells. Podrem observar la fauna de les basses de Can Cuirassa i el Pratet.

- Distància: 1.400 m
- Dificultat: baixa
- El recorregut és pràcticament pla i s'ha de fer a peu.
- Us recomanam l'ús del transport públic (consultau www.tib.org)
- No hi ha aparcament, però si veniu en vehicle particular podeu aparcar als vials d'urbanitzacions properes.
- Podeu consultar la cartografia a la pàg. 113

L'itinerari de Can Cuirassa ens porta a conèixer un conjunt on predomina la vegetació pròpia de terrenys molt salins. Hi trobam grans extensions de salicòrnia i una gran quantitat de tamarells, arbres caducifolis que poden arribar a superar els quatre metres d'altura, amb l'escorça vermellosa i les fu-

lles petites. Floreixen entre la primavera i l'estiu, amb espigues denses de color rosa o blanquinós. Aquests arbres són un dels trets singulars de la reserva natural. Suporten molt bé les elevades concentracions de sals; per aquest motiu, en podem trobar des de la platja fins a la riba del torrent del Rec, on formen boscs de galeria molt valuosos des del punt de vista paisatgístic i com a refugi de fauna diversa.

L'aigua que nodreix Can Cuirassa prové, principalment, de la font Salada, que, com bé indica el nom, és salobrosa. Tot i que aquesta font pot tenir aigua bona part de l'any, no produeix un cabal suficient per aportar aigua a tot el sistema. Així, a l'estiu, la zona queda gairebé seca.

A Can Cuirassa hi va haver explotació agrícola fins a mitjan segle XX. Als anys setanta i vuitanta es va intentar urbanitzar i s'hi varen produir abocaments de cendres i runes. L'any 2009, es va iniciar un projecte de restauració de l'hàbitat, amb l'extracció de gairebé 50.000 tones de material d'excavació i enderrocs que va donar lloc a més d'una hectàrea d'aigües lliures.

Al llarg de l'itinerari, circular, podrem gaudir amb l'observació de fotges, setmesons, collblaus… Segons l'estació, també hi podrem veure una gran quantitat de papallones de diferents mides i colors. Des dels punts d'observació, tindrem una bona panoràmica de les llacunes, amb els tamarells a les voreres i, al fons, el puig de Maria i la serra de Tramuntana.

També hi podrem descobrir diferents tipus d'orquídies, com les mosques blaves o les mosques vermelles.

Setmesó
Foto: © S.Torrens

4.3. Volta a s'Albufereta

Aquesta ruta fa la volta a la Reserva natural de s'Albufereta; la proposta és fer-la amb bicicleta. Al seu entorn, els paisatges agrícoles i ramaders i un elevat nombre de construccions tradicionals li confereixen un gran atractiu cultural, etnològic i natural.

La bellesa dels tamarellars del Rec, el paisatge dels estanys, es Grau i la platja, segons les estacions, i la llum a trenc d'alba o a posta de sol, certifiquen la singularitat i la bellesa de s'Albufereta i li atorguen una categoria especial entre les àrees protegides de la nostra comunitat.

- Dificultat: baixa
- Durada: 2 hores
- Distància: 11,2 km
- L'itinerari transcorre per carreteres secundàries o per carril de bicicleta
- Us recomanam l'ús del transport públic (consultau www.tib.org)
- No hi ha aparcament, però si veniu en vehicle particular podeu aparcar als vials d'urbanitzacions properes.
- Podeu consultar la cartografia a la pàg. 113

La barra litoral

Des del nucli de sa Marina, la primera part del recorregut corre pel carril de bicicletes paral·lel a la platja. Ben aviat arribam al pont des Grau, que ens ofereix una vista que domina la gola de s'Albufereta, molt canviant segons els temporals i les pluges. A primera hora del matí és un bon observatori d'algunes aus aquàtiques (picaplatges, collverds, agrons), i ens regala bells enquadraments fotogràfics, amb la Serra com a decorat de fons. Destaquen les cases de s'Albufereta i els canals que permeten el desguàs dels torrents i dels estanys.

El talaiot des Molí de Vent

A la primera cruïlla, a mà esquerra, ens separam de la costa pel camí d'Almadrava. A 1,6 km de la mar, al costat dret, ens sorprendrà l'aparició de les restes d'un

talaiot quadrat, construcció ciclòpia de l'època talaiòtica de la nostra prehistòria (900 aC - 123 aC). Se suposa que l'estructura era molt més elevada i monumental del que avui es pot veure; probablement fou una de les construccions més significades d'un conjunt que fitava els Ulls del Rec i la proximitat del nucli proper de la Cisterna, els habitants del qual aprofitaven l'abundància d'aigua, pesca i caça de la franja litoral de la badia de Pollença.

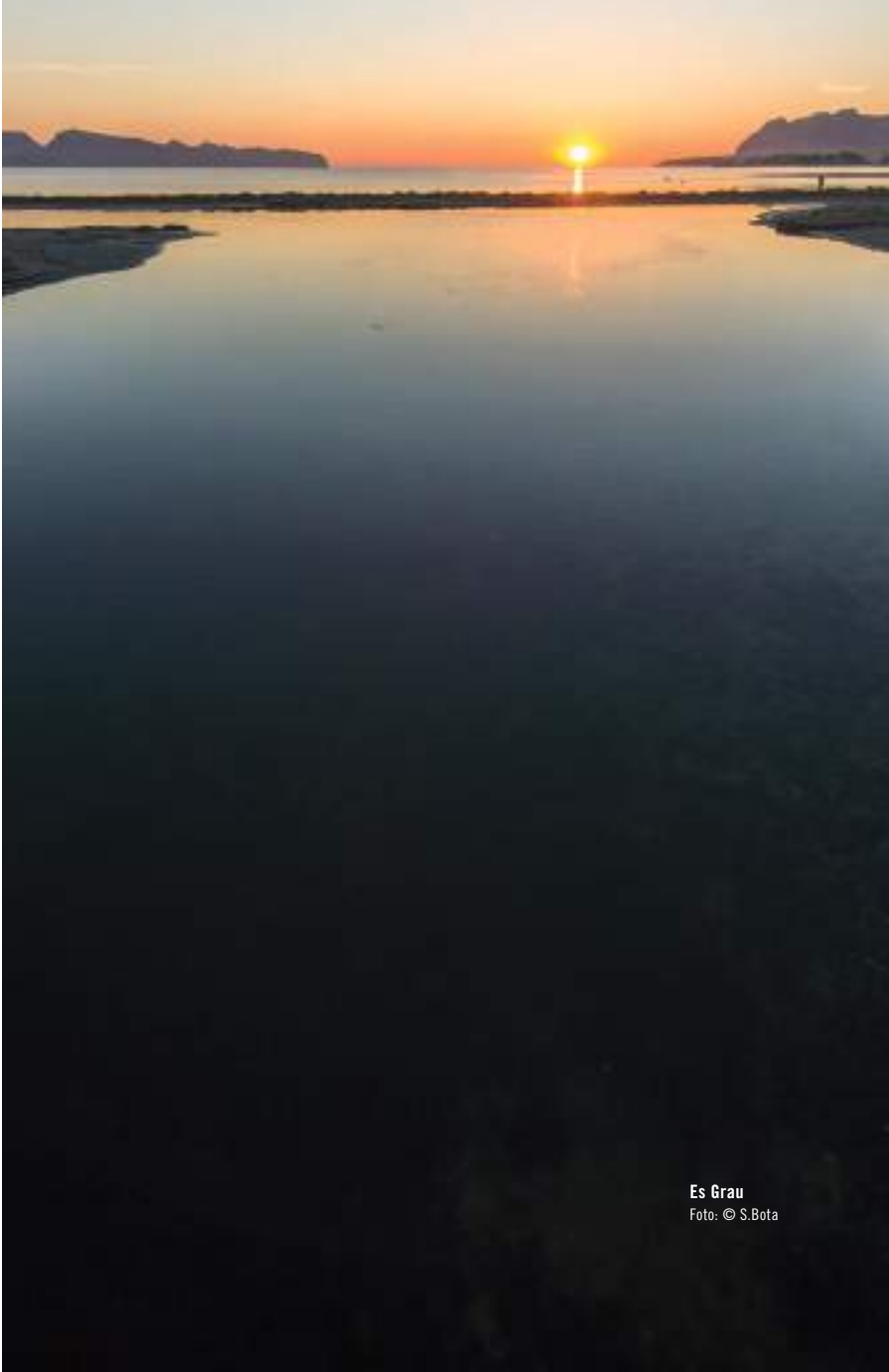

Es Grau
Foto: © S.Bota

Els Ulls del Rec

Uns 700 metres més endavant, abandonam el camí d'Almadrava per girar a l'esquerra; creuam el torrent i resseguim la ribera dreta del Rec, curs d'aigua gairebé permanent alimentat pels Ulls del Rec. D'aquí raja, gairebé tot l'any, una mescla d'aigües dolces i salades que constitueix el principal nodriment de s'Albufereta, juntament amb la font de Mal Any i els torrents de Can Xanet i de Can Roig.

Poc després, la carretera ens duu devora el lloc on hi havia la resclosa que desviava l'aigua del jaç del torrent per aprofitar-ne la força i moldre el gra al molí d'Almadrava. Aquesta construcció singular, avui desapareguda, era probablement d'origen àrab.

L'entorn del torrent del Rec és un bon observatori de les aus que, com les corpetasses o els agrons, atalaien amb paciència la pesca des de la vorera mentre fotges i gallinetes d'aigua s'escolen entre les bardisses en descobrir la nostra presència.

El món agrícola

Passat el pontet sobre el torrent de la font de Mal Any, agafam el primer forcall a mà esquerra, el camí del Bosc, que recorre les terres homònimes. Veurem nombroses casetes i sínies, més o menys ben conservades. És aquest un espai on encara queden petites propietats amb una notable activitat agrícola, lluny, això no obstant, de l'època en què el Bosc era conegut com el rebost de Pollença, el producte del qual més conegut i preuat eren les cols. Els conreus alberguen una avifauna prou coneguda, com ara caderneres, mèrleres, teuladers, xoriguers o esplugabous.

Arribam al camí des Braçals —part del camí Vell de Pollença a Alcúdia— en un entorn dominat per conreus de secà de cereals i ametlerars. En el tram final del recorregut, passam per les àrees des Braçals i sa Barcassa i, ja a prop del nucli d'Alcúdia, descobrirem encara algunes velles pedreres de marès.

Torrent d'El Rec a l'estiu
Foto: © M.Roig

NORMES I CONSELLS PRÀCTICS

Podeu contribuir a la conservació de la reserva natural respectant les normes i els consells següents:

- **Circulau pels vials i camins indicats.**
- **La visita amb barca, a cavall o amb vehicles de motor dins la reserva no està permesa.**
- **No està permès collir plantes ni ocasionar molèsties a la fauna.**
- **Els cans i altres animals domèstics poden ocasionar danys en hàbitats tan singulars com aquest. Per això, no està permès dur-los a la reserva natural.**
- **Respectau els tancats i la senyalització, especialment en època de nidificació.**
- **Absteniu-vos de fer activitats esportives dins la reserva natural.**
- **Respectau el silenci i els sons de la natura, així evitareu molèsties a la fauna i als altres visitants.**
- **Enduis-vos-en els fems.**
- **Podeu aparcar el vehicle als vials de les zones urbanes properes.**
- **Teniu en compte les condicions meteorològiques i la manca d'ombres als itineraris. Evitau les hores de màxima insolació a l'estiu.**
- **Podeu contribuir a la conservació de la reserva comunicant qualsevol desperfecte o anomalia que observeu al personal de la reserva.**
- **No amolleu animals exòtics (tortugues, aus, etc.). La introducció d'espècies animals i vegetals que no són pròpies de la zona posa en perill la conservació de les que hi viuen i dels ecosistemes relacionats.**

Telèfons i adreces d'interès

Reserva natural de s'Albufereta

Oficina de gestió de sa Roca
(Parc natural de s'Albufera de Mallorca)
Llista de correus: E-07458
07458 Can Picafort
Tel.: 971 89 22 50
A/e: reserva.albufereta@gmail.com
www.xenib.com
http://espaisnaturalsprotegits.caib.es

Conselleria de Medi Ambient

C/ del Gremi de Corredors, 10
07009 Palma
Tel.: 971 176 666

Telèfon d'emergències: 112

Ajuntament d'Alcúdia

C/ Major, 9
07400 Alcúdia
Tel.: 971 897 100

Ajuntament de Pollença

Calvari, 2
07460 Pollença
Tel.: 971 530 108

Equivalència entre els noms vulgars de les espècies esmentades i els noms científics

La vegetació

Nom popular	Nom científic
Abatzer	*Rubus ulmifolius*
Alexandrins	*Smyrnium olusatrum*
Allassa	*Allium triquetum*
Aranyoner	*Prunus spinosa*
Aritja	*Smilax aspera*
Ballester	*Sarcocornia fruticosa*
Bleda borda	*Beta vulgaris*
Blet	*Chenopodium album*
Bombarella	*Euphorbia paralias*
Borratja	*Borago officinalis*
Borró	*Ammophila arenaria*
Bova	*Typha spp.*
Caputxina	*Anacamptis pyramidalis*
Card de marines	*Eryngium maritimum*
Cànem	*Cannabis sativa*
Canya	*Arundo donax*
Canyet	*Phragmites australis*
Coltell groc	*Iris pseudacorus*
Corretjola blanca	*Calystegia sepium*
Créixens	*Rorippa nasturtium-aquaticum*
Espinaler	*Crataegus monogyna*
Felandri	*Oenanthe sp.*
Fonoll	*Foeniculum vulgare*
Fonoll marí	*Crithmum maritimum*
Fonollassa	*Daucus carota*
Fonollassa de camp	*Ridolfia segetum*
Fumusterra	*Fumaria spp.*
Gavarrera	*Rosa sempervirens*

Herba d'aigua	*Mentha aquatica*
Herbei de fil	*Potamogeton pectinatus*
Jonc buit	*Juncus subulatus*
Jonc marí	*Juncus maritimus*
Jonc negre	*Schoenus nigricans*
Jonquera	*Juncus acutus*
Lletsó	*Sonchus oleraceus*
Llevamans	*Calendula arvensis*
Lli	*Linum usitatissimum*
Lliri blanc	*Pancratium maritimum*
Malva	*Lavatera arborea*
Mata	*Pistacia lentiscus*
Mosques blaves	*Ophrys speculum*
Mosques petites	*Ophrys bombyliflora*
Mosques vermelles	*Ophrys tenthredinifera*
Murtera	*Myrtus communis*
Olivarda	*Dittrichia viscosa*
Orella de llebre	*Alisma plantago-aquatica*
Orquídia de tardor	*Spiranthes spiralis*
Ortiga	*Urtica membranacea*
Plantatge marí	*Plantago crassifolia*
Presseguera borda	*Polygonum lapathifolium*
Rave de mar	*Cakile maritima*
Ravenissa blanca	*Diplotaxis erucoides*
Ravenissa	*Raphanus raphanistrum*
Rosella	*Papaver rhoeas*
Salat	*Suaeda maritima*
Salsó/ salsona	*Inula crithmoides*
Sosa dura	*Arthrocnemum macrostachyum*
Trèvol mascle	*Lotus citysoides*
Ullastre	*Olea europaea subsp. sylvestris*
Vidalba	*Clematis cirrhosa*

LA FAUNA

Insectes i aràcnids

Nom popular	*Nom científic*
Aranya domèstica	*Tegenaria atrica*
Aranya tigre	*Argiope trifasciata*
Blanqueta de la col	*Pieris brassicae*
Blanqueta de la ravenissa	*Pieris rapae*
Blaveta	*Leptotes pirithous*
Cavallet del dimoni blau	*Ischnura elegans*
Cavall de serp	*Mantis religiosa*
Jueu	*Anax spp*
Libèl·lula	*Anaciaeshna isosceles*
Llagost	*Euchorthippus angulatus*
Llagost comú	*Eyprepocnemis plorans*
Llagost d'albufera	*Acrida mediterranea*
Moscard comú	*Aedes punctor*
Moscard de la malària	*Anopheles sp*
Mosquit	*Culex. sp*
Papallona de l'alfals	*Colias croceus*
Papallona del gram	*Pararge aegeria*
Papallona rei	*Papilio machaon*
Papallona reina	*Vanessa atalanta*
Papallona tigre	*Danaus chysippus*
Processionària del pi	*Thaumetopoea pityocampa*
Vespa del fang	*Sceliphron spirifex*
Vespa paperera	*Polistes gallicus*

ELS PEIXOS

Nom popular	*Nom científic*
Anguila	*Anguilla anguilla*
Llissa	*Mugil auratus*
Llop	*Dicentrarchus labrax*
Moixó	*Atherina mochon*
Mújol	*Mugil cephalus*

Els amfibis i els rèptils

Nom popular	*Nom científic*
Calàpet	*Bufo balearicus*
Dragó	*Tarentola mauritanica*
Dragonet	*Hemidactylus turcicus*
Granot	*Pelophylax perezi*
Serp d'aigua	*Natrix maura*

Els mamífers

Nom popular	*Nom científic*
Conill	*Oryctolagus cuniculus*
Llebre	*Lepus granatensis*
Mostel	*Mustela nivalis*
Rata traginera d'albufera	*Rattus norvegicus*
Ratolí domèstic	*Mus musculus*
Ratolí mediterrani	*Mus spretus*

Els aucells

Nom popular	Nom científic
Abellerol	*Merops apiaster*
Agró blau	*Ardea cinerea*
Agró blanc	*Egretta garzetta*
Àguila peixatera	*Pandion haliaetus*
Aligot	*Buteo buteo*
Arner	*Alcedo atthis*
Arpella	*Circus aeruginosus*
Avisador	*Himantopus himantopus*
Baldritja	*Puffinus mauretanicus*
Becassineta	*Tringa ochropus*
Boscarla	*Acrocephalus sp.*
Busqueret de cap negre	*Sylvia melanocephala*
Butxaqueta	*Cisticola juncidis*
Cadernera	*Carduelis carduelis*
Cama-roja	*Tringa totanus*
Cames-llargues	*Tringa spp.*
Cetla rossa	*Anas crecca*
Cigonya	*Ciconia ciconia*
Coa-roja de barraca	*Phoenicurus ochuros*
Coll blau	*Anas platyrhynchos*
Corb marí	*Phalacrocorax aristotelis*
Corpetassa	*Phalacrocorax carbo*
Corriol	*Calidris sp.*
Cullerot	*Anas clypeata*
Esplugabous	*Bubulcus ibis*
Estornell	*Sturnus vulgaris*
Falcó marí	*Falco eleonorae*
Falcó vesper	*Pernis apivorus*
Flamenc	*Phoenicopterus ruber*
Fotja	*Fulica atra*
Gall faver	*Porphyrio porphyrio*

Gallineta d'aigua	*Gallinula chloropus*
Gavina d'hivern	*Larus ridibundus*
Gavina grossa	*Larus michahellis*
Gavina roja	*Larus audouinii*
Grua	*Grus grus*
Hortolà de canyar	*Emberiza schoeniclus*
Juia	*Vanellus vanellus*
Mèrlera	*Turdus merula*
Milana negra	*Milvus migrans*
Oca salvatge	*Anser anser*
Oriol	*Oriolus oriolus*
Oronella	*Hirundo rustica*
Orval	*Nycticorax nycticorax*
Picaplatges camanegra	*Charadrius alexandrinus*
Picaplatges menut	*Charadrius dubius*
Puput	*Upupa epops*
Rascló	*Rallus acuaticus*
Rossinyol bord	*Cettia cetti*
Rupit	*Erithacus rubecula*
Sebel·lí	*Burhinus oedicnemus*
Setmesó	*Tachybaptus ruficollis*
Siulador	*Anas penelope*
Terrolot	*Calandrella brachydactyla*
Teulader	*Passer domesticus*
Titina groga	*Motacilla flava*
Tord	*Turdus sp.*
Tórtora	*Streptopelia turtur*
Ull de bou	*Phylloscopus collybita*
Verderol	*Chloris chloris*
Vitrac	*Saxicola rubicola*
Xàtxero blanc	*Motacilla alba*
Xoriguer	*Falco tinnunculus*

BIBLIOGRAFIA I FONTS ARXIVÍSTIQUES

Bibliografia

Avellà, F, J.; Muñoz, X. *Atles Dels Aucells Nidificants De Mallorca I Cabrera*. Palma: Grup Balear D'ornitologia I Defensa De La Naturalesa, 1997.

Aramburu, J.; Garrido, C.; Sastre, V. *Guía Arqueológica De Mallorca*. Palma: R. Y J.J. De Olañeta, Editores, 1994.

Argemi Relat, M. «A Les Voreres Dels Torrents». A: *Anuari 1999*. Pollença: Ajuntament De Pollença, 2000.

Berard, J. *Viaje A Las Villas De Mallorca* (1789). Palma: Ajuntament De Palma, 1983

Bonner, A. *Plantes De Les Balears*. Palma: Ed. Moll, 1994.

Canyelles, X. Insectes De Les Illes Balears. Palma: Ed. Moll, 2003 (Manuals D'introducció A La Naturalesa; 14).

Castells, M.; Ordinas, A. *Guia Dels Pobles De Mallorca. Alcúdia*. Palma: Ed. Hora Nova, 1999.

Cifre, M.; Crespí, F.; Salas, P. *Guia Dels Pobles De Mallorca*. Pollença. Palma: Ed. Hora Nova, 1999.

Deyà, M.; Mas, A.; Rosselló, R. Història D'alcúdia. El Segle Xvi. Alcúdia: Ajuntament D'alcúdia, 1999.

Font Quer, P. *Plantas Medicinales. El Dioscórides Renovado*. 11A Edició. Barcelona: Ed. Labor, 1988.

Forteza, M. *Las Carreteras De Baleares*. Madrid: Ministerio De Obras Públicas. Secretaria General Técnica, 1958.

Habsburg I Lorena, L. S. *Les Balears. Descrites Per La Paraula I La Imatge*. Palma: Grup Serra, 2005 [1884].

Mayol, J. *Els Aucells De Les Illes Balears*. Palma: Ed. Moll, 1978 (Manuals D'introducció A La Naturalesa; 2).

Marquès, A.; Salas, P. *Les Possessions De Pollença*. Pollença: El Gall Editor, 2003.

CARTOGRAFIA

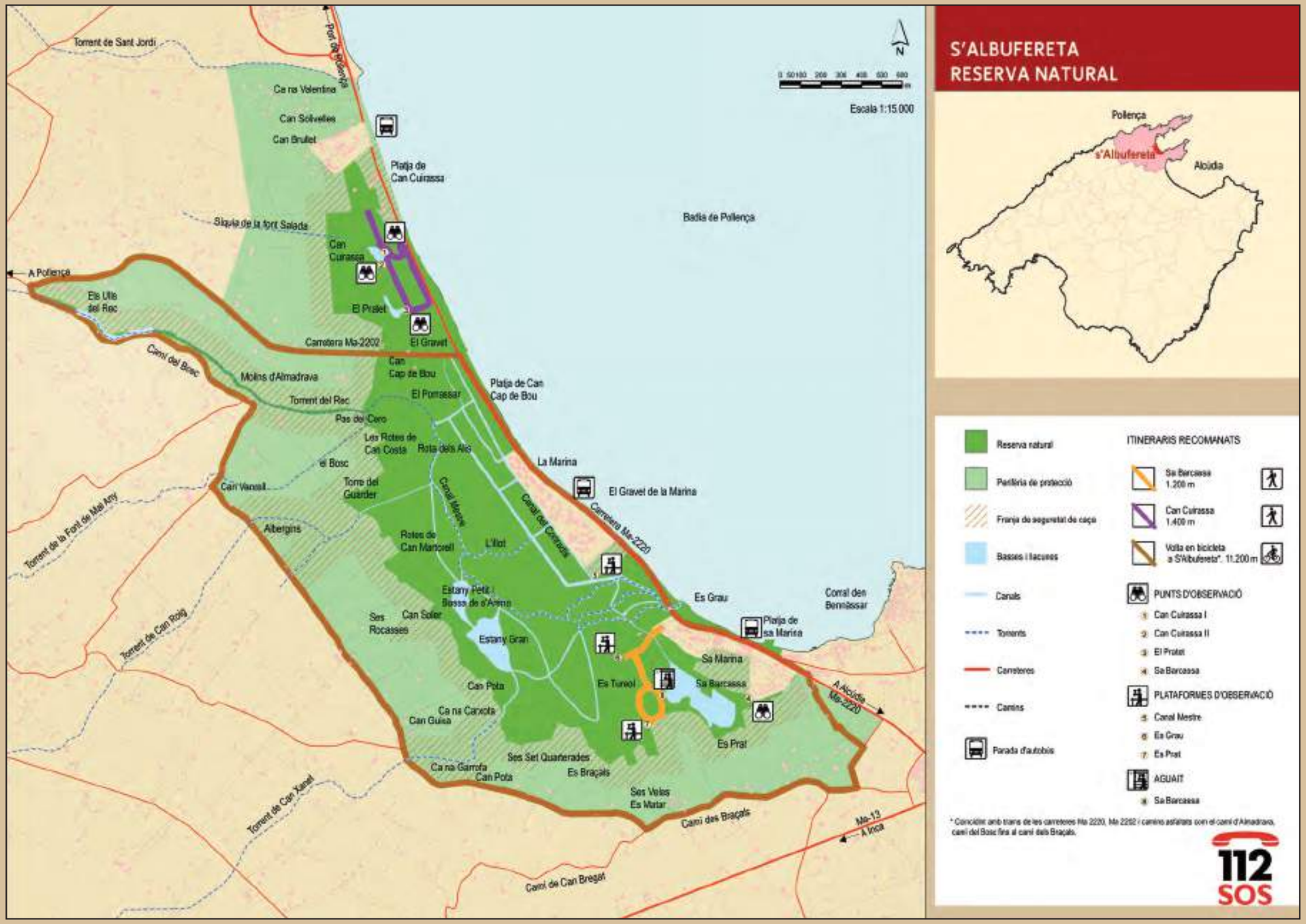
S'ALBUFERETA
RESERVA NATURAL
Escala 1:15.000
N
Pollença
s'Albufereta
Alcúdia
Reserva natural
Periferia de protecció
Franja de seguretat de caça
Basses i llacunes
Canals
Torrents
Carreteres
Camins
Parada d'autobús
ITINERARIS RECOMANATS
Sa Barcassa 1.200 m
Can Cuirassa 1.400 m
Volta en bicicleta a S'Albufereta*. 11.200 m
PUNTS D'OBSERVACIÓ
1 Can Cuirassa I
2 Can Cuirassa II
3 El Pratet
4 Sa Barcassa
PLATAFORMES D'OBSERVACIÓ
5 Canal Mestre
6 Es Grau
7 Es Prat
AGUAIT
8 Sa Barcassa
* Coincidint amb trams de les carreteres Ma 2220, Ma 2202 i camins asfaltats com el camí d'Almadrava, camí del Bosc fins al camí dels Braçals.
112 SOS
Torrent de Sant Jordi
Port de Pollença
Ca na Valentina
Can Solivelles
Can Brullet
Platja de Can Cuirassa
Badia de Pollença
Siquia de la font Salada
Can Cuirassa
A Pollença
Els Ulls del Rec
El Pratet
Carretera Ma-2202
El Gravet
Camí del Bosc
Molins d'Almadrava
Can Cap de Bou
Platja de Can Cap de Bou
Torrent del Rec
El Pomassar
Pas del Cero
Les Rotes de Can Costa
Rota dels Alis
La Marina
el Bosc
Torre del Guarder
Can Vanrell
El Gravet de la Marina
Canal Mestre
Canal del Conrads
Carretera Ma-2220
Albergins
Rotes de Can Martorell
L'Illot
Torrent de la Font de Mal Any
Estany Petit i Bossa de s'Arena
Es Grau
Corral den Bennàssar
Ses Rocasses
Can Soler
Platja de sa Marina
Estany Gran
Torrent de Can Roig
Sa Marina
Es Tureol
Sa Barcassa
Can Pota
A Alcúdia Ma-2220
Ca na Carxota
Can Guisa
Es Prat
Ses Set Quarterades
Ca na Garrofa
Can Pota
Es Braçals
Ses Veles Es Matar
Torrent de Can Xanet
Camí des Braçals
Ma-13 A Inca
Camí de Can Bregat